

Fredagen den
30 januari 1976

Fredagen den 30 januari

Kl. 14.00

§ 1 Justerades protokollen för den 20, 21 och 22 innevarande månad.

*Om stopp för
leverans av
skolflygplan till
Pakistan*

§ 2 Om stopp för leverans av skolflygplan till Pakistan

Herr handelsministern LIDBOM erhöll ordet för att besvara fru *Theorins* (s) den 22 januari anmälda fråga, 1975/76:190, och anförde:

Herr talman! Fru Theorin har frågat mig om regeringen är beredd att stoppa vidare leverans av SAAB Supporter till Pakistan.

Avtalet mellan SAAB-Scania och Pakistan om tillverkning av flygplan typ Supporter har fullföljts så långt att alla helt färdiga flygplan har levererats. För bolaget återstår att leverera flygplansdelar för sammansättning och byggande av flygplan i Pakistan.

De informationer om bl. a. de politiska förhållandena i Pakistan som regeringen har tillgång till ger inte anledning överväga en indragning av gällande tillstånd till fortsatta leveranser.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Jag vill gärna tacka handelsministern för svaret på min fråga. Det var kanske alltför uppriktigt i sin cynism, då det egentligen i sak säger att allting är färdiglevererat. Jag beklagar att jag inte suttit inne med sådana kunskaper att jag tidigare kunnat aktualisera frågan. Det är av principiella men naturligtvis också av praktiska skäl som den här frågan nu är aktualiserad.

Det finns en serie av frågor som man måste ställa sig och som kan få följder för svensk vapenexport mot bakgrund av det här fallet med leverans mot gerillarörelser i Baluchistan.

Hur är det möjligt att militärflygplan säljs till ett land i vilket det pågår en intern väpnad konflikt med möjlig utveckling till internationell nivå? Jag har i min hand åtminstone ett tiotal olika pressuppgifter alltifrån The Times till Le Monde och The Guardian som verifierar att det är väl känt att det sedan 1973 pågår en inre konflikt i Baluchistan mellan gerillarörelser och regeringen. Det är en konflikt som också emanerar från den pågående spänning mellan Afghanistan och Pakistan som varit ett känt faktum i flera år. I den situationen har den svenska regeringen gett tillstånd till export av sådana vapen som är fullt användbara och är avsedda att användas som insats mot gerillarörelser i den här delen av Pakistan. Flygplanen har levererats från SAAB, och alldeles uppenbart är att leveransen måste ha stridit mot de grundregler som gäller för svensk vapenexport och som klart säger att om det pågår en konflikt inom ett

Fredagen den
30 januari 1976

*Om stopp för
leverans av
skolflygplan till
Pakistan*

land, inre väpnade oroligheter, äger vi icke rätt att exportera. Det är verifierat i bl. a. internationell press att en sådan konflikt pågår och har pågått under åren 1973, 1974 och 1975.

Den andra frågan som man måste ställa sig lyder: Hur kan det komma sig att SAAB har fått exportlicens vid den tidpunkt då USA, som är Pakistans huvudleverantör av vapen, hade vapenembargo mot Pakistan och även mot Indien som ett resultat av Bangladeshkriget? I Pakistan ville man ersätta de flygplan T6, s. k. Trainers, som amerikanerna tidigare levererat och man skrev kontrakt med SAAB, som fick tillstånd att leverera 45 plan.

Den tredje frågan gäller konsekvensen i vårt agerande, när vi å ena sidan agerar i internationella fora mot s. k. inhumana vapen och å andra sidan levererar exakt samma typ av flygplan som skall utrustas med sådana ihumana vapen. Denna typ av plan och vapen användes i Vietnamkriget, Laos och Cambodja för att sättas in i rensningsaktioner mot gerillarörelser eller upprorsrörelser.

Dessa tre frågor tycker jag är rätt väsentliga principiella frågor. Jag efterfrågar ett klarläggande av handelsministern hur det har kunnat vara möjligt för den svenska regeringen att vara så dåligt informerad om vad som pågått i Pakistan att man kunnat ge tillstånd till en leverans av inte mindre än 45 sådana plan som rimligen inte kan anses vara träningsplan. I en skvadron ingår åtta militärplan och två träningsplan. Att leveransen till Pakistan skulle gälla 45 träningsplan är rätt otroligt. Än en gång – hur är det möjligt att svenska regeringen har varit så dåligt informerad?

Herr handelsministern LIDBOM:

Herr talman! Jag skall ta upp den första av fru Theorins frågor först. Hon efterlyser konsekvensen i vårt agerande och pekar på att vi å ena sidan exporterar dessa plan till ett land som Pakistan och å andra sidan är i Genève och, när det talas om krigföringsmetoder, bekämpar användningen av inhumana vapen. Detta kan kopplas direkt till den skriftliga fråga fru Theorin framställt, där det också anges att de här planen är bestyckade med Boforsraketer och maskingevär, alltså en typ av vapen som vi försöker få förbjudna i Genève.

Det finns ingenting som tyder på att dessa uppgifter skulle ha minsta fäste i verkligheten. Den pakistanska regeringen har både till vår ambassad i Islamabad och genom sin ambassadör här i Stockholm till mig framfört, spontant utan förfrågan, ett påpekande att de här planen inte har bestyckats. De används för träning av piloter som är nybörjare. Vi har inte några informationer som ger anledning betvivla riktigheten i detta.

När det sedan gäller – för att ta den större och kanske viktigare frågan – hur vi kan exportera till ett land som Pakistan med hänsyn till där pågående oroligheter hoppas jag att fru Theorin förstår att jag i en fråga som berör relationerna mellan Sverige och en främmande stat inte kan

gå in på en detaljerad bedömning av förhållandena i den främmande staten. Dessutom är det så när det gäller Pakistan att uppgifterna är mycket skiftande och det är svårt att få ett säkert grepp om vad som där sker. Men så mycket kan jag säga att den bild av förhållandena i Pakistan som fru Theorin antyder genom hänvisningar till olika pressuppgifter inte stämmer med vad vi själva kunnat inhämta genom våra diplomatiska kanaler. Inte någon av de informationer vi fått under senare tid tyder på att det nu skulle pågå några mer omfattande strider.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Ingenting stämmer med de informationer om en pågående konflikt som regeringen har i dag. Det är nog ett faktum att just nu har man vinter i Baluchistan och konflikterna ligger nere. Men det jag pekade på var att konflikterna har pågått under åtminstone tre års tid och under den tid tillstånd givits.

Till frågan om SAAB-planens utrustning! SAAB levererar inte planen bestyckade härifrån numera. Man gjorde det tidigare. Däremot marknadsför man planen i alla militära internationella tidskrifter, och i tekniska detaljer redogör man för hur de skall bestyckas. Där finns uppgifter som klart visar att just de här inhumana vapnen som 5,56 mm kulor och även 2,75 inch raketer används direkt för inhuman krigföring, alltså fletchers eller fosforvapen som vi agerar aktivt för att förbjuda och som vi vet användes i Vietnamkriget, i Cambodja och i Laos. Det kan inte vara okänt för den svenska regeringen att sådana pacificeringsaktioner som redovisats i mycket välkänd internationell press via ögonvittnesskildringar från Pakistan är väl kända metoder i konflikthärdarna i denna del av världen. Indien använder dem mot vissa grupper och Irak mot kurderna. Det förekommer även sådana pacificeringsaktioner i Pakistan mot väpnade oroligheter.

Själva grundprincipen för vår vapenexport i dag är förbud av vapen till länder där det finns en inre pågående konflikt. Om nu den svenska regeringen inte har bättre informationskanaler skall jag välvilligt överlämna de tidningsklipp jag fått i min hand och som visar att här pågår sådana konflikter och har pågått under den tid den svenska regeringen har givit tillstånd och SAAB levererar materiel.

Jag är ledsen att behöva säga det, men det framgår inte av bilden jag visar men av texten framgår att det här förevisade är de annonseringar som SAAB gör i internationella militära tidskrifter där man marknadsför planet som lämpligt just för attacker mot befrielseörelser på marken med den beväpning jag talat om och användbara i denna typ av områdena.

Herr handelsministern LIDBOM:

Herr talman! Först beträffande planen: Jag har inte ett ögonblick påstått att planen inte skulle vara krigsmateriel. Planen kan bestyckas. Vingarna är förstärkta och det går att applicera bomber på dem och även maskingevär. Det är ingen diskussion om detta.

Fredagen den
30 januari 1976

*Om stopp för
leverans av
skolflygplan till
Pakistan*

Men genom hela sin framställning försöker fru Theorin att få det därhän att vi skickat ned planen för att de direkt skall användas i något slags pågående gerillakrig. För det första är det regel att vi inte säljer sådana plan bestyckade. För det andra: Den bild som fru Theorin inte tecknar, men snarast antyder, är att det skulle pågå något slags befrielsekamp i Baluchistan. Jag tillåter mig att säga att det är förfärligt svårt att få någon riktig bild av den typ av stamfejder som där pågår – med krypskytte, överfall från bakhåll, stammar som bekrigar varandra och som försöker motsätta sig centralregeringens direktiv. Men de uppgifter vi har kunnat få tyder inte på att det skulle vara fråga om väpnade oroligheter i den mening som riktlinjerna för krigsmaterielexporten åsyftar.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Inte misstänker jag den svenska regeringen för att medvetet skicka ned plan att användas mot gerillaaktiviteter någonstans i världen. Det gör jag självfallet inte. Jag ifrågasätter de bristfälliga informationer som regeringen har fått och håller sig med i det här fallet. De här planen definieras dock i den offentliga debatten som träningsplan med beteckningen "training". Det är också den internationella benämningen på alla de plan som används framför allt i Laos, Cambodja och Vietnam för aktioner mot befrielseörelser eller fiende som befinner sig på marken. Dessa plan kan bestyckas på nämnda sätt. SAAB levererar inte planen bestyckade, men SAAB talar mycket noga om – i detalj, exakt – vilka maskingevär och vilka raketer som skall användas. Och bland de vapnen finns just sådana som vi talar om, inhumana vapen vilkas användning vi inte vill ställa oss bakom.

Det finns alltså en inkonsekvens i vårt agerande. Pågår det en inre väpnad orolighet, står det i lagen, får vi icke leverera krigsmateriel. Det är det jag har baserat min fråga till handelsministern på.

Herr handelsministern LIDBOM:

Herr talman! Fru Theorin hänvisar gång på gång till internationella pressuppgifter och dömer i samma andetag ut de informationer som regeringen har skaffat sig. De här pressuppgifterna får man ändå hantera med något litet försiktighet. Det material jag har utgörs av osignerade artiklar av personer, som tydligen för mycket länge sedan varit i Pakistan. Debatten i svensk press nyligen anger i allmänna ordalag pakistanska källor i London – utan att man på något sätt närmare talar om vad detta är. Vi har använt alla de vägar vi kan använda inom diplomatin för att få en riktig bild. Och den bild vi har fått – vi fick den redan 1974, då frågan först aktualiserades, och vår uppfattning har blivit ännu mer stärkt – är att det inte är fråga om sådana oroligheter att det kan betecknas som en väpnad konflikt, som lägger hinder i vägen för export.

Fredagen den
30 januari 1976

*Om stopp för
leverans av
skolflygplan till
Pakistan*

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Jag skall gärna överlämna det material jag har i form av ordentligt signerade artiklar. Men låt mig använda en annan källa och referera till premiärminister Bhutto, som själv i en vitbok – som presenterades den 11 februari 1975 – klargjort att det pågår en inre konflikt, att 385 människor har dödats och att 5 500 upprorsmän har gett upp. Boken förnekar att byar hade bombats. Men det finns ögonvittnesskildringar refererade bl. a. i The Guardian och Le Monde den 24 och 28 januari 1975, som bekräftar att man sett bombkratrar. Dessutom har det bekräftats att den franska ambassaden hade medgett att Mirageplan använts, som hade utrustats för just sådana här expeditioner. Det finns speciellt regeringsmaterial som man kan falla tillbaka på. Premiärminister Bhutto har kallat konflikten en allvarlig prövning och en större hotelse mot Pakistans självständighet än 1971 års Bangladeshkrig. Detta kan inte vara obekant, och det viktigaste måste ändå vara att vi är mycket noga med att hålla på de grundprinciper som den svenska riksdagen har fastlagt – ingen leverans till nationer där det pågår en inre väpnad orolighet. Den inre väpnade oroligheten har premiärminister Bhutto verifierat. Det kan väl vara tillräckligt också för den svenska regeringen.

Herr handelsministern LIDBOM:

Herr talman! Efter att ha lyssnat noga till fru Theorin vill jag säga att vi borde vara ense om en sak. Om jag hörde rätt var de pressuppgifter som fru Theorin refererade från januari 1975. Fru Theorin sade också tidigare att hon inte påstår att det nu pågår några oroligheter av större format. Vad gäller de svenska planen och de tidigare eventuella oroligheterna är det tydligt att några sådana plan inte kan ha satts in i dessa. Planen levererades inte förrän i december 1974 och skildringarna härrör från ungefär den tiden, dvs. innan dessa plan rimligen skulle ha kunnat utnyttjas i Pakistan.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Det är pressuppgifter från september, november och december 1975 som verifierar att konflikter pågår i Pakistan. Det finns alltså stora möjligheter att de svenska planen använts där.

Men låt oss vara eniga om att den princip som riksdagen har fastlagt skall gälla. Är det nu så att planen är levererade kan man därmed icke ingripa mot dem. Men för framtiden måste vi vara observanta. Finns det material att hämta både i officiella regeringsdeklarationer och i internationell press, förutsätter jag att den svenska regeringen kommer att omsorgsfullt pröva dessa uppgifter innan man är beredd att ge tillstånd för utförelse till sådana länder där det finns risk att det pågår en inre konflikt.

Överläggningen var härmed slutad.

Fredagen den
30 januari 1976

*Om export av
militär materiel
till Pakistan*

Herr handelsministern LIDBOM erhöi ordet för att besvara herr *Hallgrens* (vpk) den 22 januari anmälda fråga, 1975/76:193, och anförde:

Herr talman! Herr Hallgren har frågat mig om jag avser att vidtaga åtgärder beträffande svensk export av militär materiel till Pakistan.

Någon ändring av den svenska politiken i fråga om export av krigsmateriel till Pakistan är inte aktuell.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Jag tackar för det mycket koncentrerade och korta svar som statsrådet lämnat på min fråga. Enligt kungörelsen angående förbud mot utförsel av krigsmateriel äger chefen för handelsdepartementet för särskilt fall meddela tillstånd för utförsel. Vid mera omfattande utförsel eller när ärendet avser fråga av större vikt skall tillståndet prövas av regeringen.

I förarbetena till kungörelsen är det, som redan redovisats här, klart fastslaget vilka länder man kan ge tillstånd till. Där är det tydligt utsagt att utförsel till stat där väpnad inre konflikt pågår inte skall beviljas.

Man måste då fråga sig om handelsministern verkligen är så dåligt underrättad om förhållandena i Pakistan att han inte vet om att det pågår en väpnad konflikt mellan landets armé och en gerillarörelse sedan snart fyra år tillbaka. Efter debatten med fru Theorin har statsrådet kanske fått klarare besked på den punkten. Jag anser att både regeringen och statsrådet borde haft kännedom om detta. Av den anledningen borde naturligtvis aldrig ett tillstånd till utförsel ha lämnats till SAAB.

Försvarsministern har i debatten om denna flygplansaffär hävdad att SAAB Supporter är ett civilt skolflygplan. Eftersom statsrådet nu tagit tillbaka detta, skall jag emellertid inte gå in på det. Vad gäller SAAB:s annonsering, som också har berörts tidigare i debatten, skall jag bara citera en liten detalj ur en annons i en internationell militär tidskrift. Det heter där: "Låt oss demonstrera vad detta mångsidiga flyg och dess omfattande tillbehör kan göra för er krigsmakt." Jag föreställer mig att handelsministern inte kan ha undgått att uppmärksamma denna annonsering, och den borde ha varit tillräcklig för att motivera ett stopp för utförseln i detta fall.

En annan fråga som måste ställas här om inte utförsel av 45 flygplan skall betraktas som omfattande och anses vara en affär av större vikt. Om man bedömer frågan så, skall enligt 2 § i kungörelsen regeringen ta slutgiltig ställning till huruvida tillstånd skall ges. Hur ser statsrådet på den frågan?

Herr handelsministern LIDBOM:

Herr talman! Jag kan trösta herr Hallgren med att detta är ett regeringsbeslut, icke ett beslut av departementschefen.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Jag vill säga några saker till i den här frågan.

Man kan undra om regeringen har för avsikt att också i fortsättningen handlägga dessa frågor på det sätt den har gjort.

I partimotionen 1584 år 1971 – i samband med behandlingen av propositionen om den nämnda kungörelsen – krävde vpk att export av krigsmateriel generellt skulle förbjudas. Vi står kvar vid den ståndpunkten och anser att just sådana affärer som vi debatterar nu aldrig borde tillåtas.

Vi har den förhoppningen att det efter den här mer eller mindre skandalomsusade affären med SAAB-flygplanet verkligen blir fråga om en ny prövning och striktare förhållningsorder och att det också ses till att en kungörelse får sådan text att det inte går att göra på det här sättet.

Vi vet att krigsmaterielindustrin här i Sverige vill ha lättnader. Det är ett klart uttalat önskemål. Skulle vi komma dithän är det snart inget land som skulle kunna stängas ute.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om åtgärder med anledning av amerikanskt förslag om importrestriktioner för specialstål

Herr handelsministern LIDBOM erhöll ordet för att besvara herr *Hjorths* (s) den 23 januari anmälda fråga, 1975/76:195, och anförde:

Herr talman! Herr *Hjorth* har frågat mig vilka åtgärder den svenska regeringen överväger för att försöka förhindra att den svenska stålindustrin drabbas av ett amerikanskt förslag om importrestriktioner för specialstål.

Regeringen ser med stor oro på de rekommendationer om införande av importrestriktioner som amerikanska ITC lämnat till presidenten. För dagen kan jag säga att vi efter kontakter med andra stålexporterande länder kommer att göra en svensk uppvaktning på hög nivå i Washington.

Herr *HJORTH* (s):

Herr talman! Jag tackar handelsministern för svaret på min fråga.

De oroande rapporterna från USA om kravet på att införa importrestriktioner för specialstål har ingett bekymmer vid många svenska bruk. Vårt land är bland de länder som skulle drabbas hårdast eftersom en fjärdedel av det svenska snabbstålet exporteras till USA.

Om man, som förslaget går ut på, inför kvotering av importen, så kan det få allvarliga återverkningar för bruk som Långshyttan, Vikmanshyttan, Söderfors och Österbybruk. Även andra stålindustrier berörs och kan få svårigheter i än större omfattning om importbegränsningarna utvidgas till andra produkter. Exportinkomster på flera hundra miljoner är i farozonen, och det kan leda till sysselsättningssvårigheter för hundratals man. Då skall vi också ha i minnet att flera av de här berörda

Om åtgärder med anledning av amerikanskt förslag om importrestriktioner för specialstål

Fredagen den
30 januari 1976

*Om åtgärder med
anledning av
amerikanskt förslag
om importrestrik-
tioner för specialstål*

företagen sedan tidigare brottas med avsättnings- och omställningsproblem.

Som exempel kan jag nämna att specialstålverken Vikmanshyttan och Söderfors, tillhörande Stora Kopparberg, med tillsammans närmare 1 500 anställda exporterar 75 % av sin produktion varav 25 % går till USA. Det kan bli frågan om avsevärda nedskärningar av deras stång- och bandproduktion om USA sätter sina planer i verket.

Långshyttan och Österbybruk, tillhörande Fagerstakoncernen, exporterar omkring 25 % av sin sammanlagda produktion till USA. Långshyttan tillverkar band och tråd, Österbybruk snabbstålsstång, 800 arbetar i Långshyttan och 500 i Österbybruk, så det är stora arbetargrupper som det gäller.

I sitt svar säger nu handelsministern att man med oro ser på den här frågan – en oro som delas av de anställda på de här företagen. Jag är tacksam för att regeringen i kontakt med andra berörda länder kommer att göra en svensk uppvaktning på hög nivå i Washington, och jag hoppas verkligen att det skall leda till att de amerikanska planerna inte sätts i verket. Om så skulle bli fallet, och begränsningarna av importen av svenskt specialstål skulle bli långvariga, kan detta naturligtvis påverka brukens expansionsplaner. Några alternativa marknader finns nämligen inte, och inskränkningar som kan beröra 25 % av produktionen för en del företag är verkligen allvarliga. Men om USA beslutar om en sådan kvotering – och kanske t. o. m. utvidgar den – vad kan då den svenska regeringen göra åt den saken? Finns det då inte också risk för att andra länder följer efter USA? Och därmed blir det kärvare för vår stålexport även på dessa marknader.

Herr handelsministern LIDBOM:

Herr talman! Herr Hjorth uppehöll sig utförligt vid frågan om verkningarna av importrestriktioner för den svenska exporten av specialstål. Det är väldigt svårt att göra några uttalanden om dessa verkningar. Man kan säga att de rekommendationer som ITC har lämnat beträffande kvoten för 1976 skulle, om de följdes, innebära en nedskärning med ungefär 10 % av införseln till USA från samtliga ursprungsländer, men det är svårt att beräkna hur mycket av nedskärningen som skulle drabba oss. Vår export av dessa produkter uppgår till ett värde av omkring 200 milj. kr. Troligen skulle verktygsstålet, det rostfria stångstålet och det rostfria valsstålet drabbas hårdast.

Jag har i princip samma grundinställning som herr Hjorth i denna fråga och känner stor oro. Som jag sagt tidigare skall vi göra vad vi kan för att söka undvika att dessa rekommendationer blir verklighet. Det är givet att om importrestriktionerna skulle sättas in på ett för oss så väsentligt område som stålprodukter skulle det kunna leda till att man satte frågetecknen för tidigare gjorda uttalanden av Förenta staterna om värdet av en friare världshandel. Detta hoppas vi att den amerikanska administrationen och presidenten skall besinna vid sitt ställningstagande

till ITC:s rekommendationer och att man kommer att beakta de återverkningar som sådana restriktioner skulle kunna få på en fortsatt liberalisering av världshandeln vid de förhandlingar som förs inom GATT.

Men vi skall som sagt göra vad vi kan för att rikta uppmärksamheten på våra intressen och för att hävda våra ståndpunkter.

Herr HJORTH (s):

Herr talman! Jag är tacksam för att handelsministern säger att han är beredd att göra vad han och regeringen kan i denna fråga.

Även om de amerikanska importrestriktionerna inte skulle bli så omfattande som man nu befarar är tendensen ändå oroande. Tror handelsministern att restriktionerna kan sprida sig till andra branscher, så att frihandeln är i fara och man kan riskera ett handelskrig? Det skulle få mycket allvarliga konsekvenser. Vad kan regeringen i så fall göra åt den saken? Kunde man inte tänka sig någon form av internationella överenskommelser på detta område?

President Ford har två månader på sig att fundera över om han skall gå ITC och de amerikanska stålindustriarbetarna till mötes. Det är väl den tiden som man nu måste utnyttja för att ta kontakter – har det väl börjat bli stålimportrestriktioner vet man ju aldrig var det slutar.

Det har också uppgivits att USA ämnar ta åren 1970–1974 som referensperiod vid beräkningen av sin kvotering. Detta kan medföra en alltför stor och svår effekt på den svenska specialstålsindustrin, då åren 1972 och 1973 kännetecknades av högkonjunktur med stor amerikansk konsumtion och import. Sedan dess har vår stålexport minskat. Tar man de goda åren som utgångspunkt vid sin beräkning av nedskärningar, kommer det att drabba våra företag synnerligen hårt.

Herr handelsministern LIDBOM:

Herr talman! Det som vi kan hoppas väger tungt i vågskålen när den amerikanska presidenten och sedan kongressen tar ställning härvidlag är väl att Amerikas förenta stater själva med kraft har ställt sig bakom frihandelsdeklarationen, senast i den s. k. Trade Pledge i OECD förra året. Och om vi ser till vad som hände vid toppmötet i Rambouillet utanför Paris i november förra året så fanns det, om jag inte minns alldeles fel, i slutkommunikén från det mötet också en referens till denna frihandelsdeklaration.

Jag hoppas att det skall vara en klar vilja hos de amerikanska myndigheterna att fortsätta frihandelspolitiken i stort sett.

Överläggningen var härmed slutad.

Fredagen den
30 januari 1976

Om svensk beskickningspersonals engagemang i politisk verksamhet

§ 5 Om svensk beskickningspersonals engagemang i politisk verksamhet

Herr utrikesministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr Hernelius (m) den 20 januari anmälda fråga, 1975/76:187, och anförde:

Herr talman! Herr Hernelius har frågat mig om jag anser det lämpligt att beskickningschefer i den svenska utrikesförvaltningen aktivt engagerar sig i extrem politisk verksamhet som exempelvis i det s. k. Världsfredsrådet.

Tjänstemän i utrikesförvaltningen har samma rätt som andra medborgare att vara politiskt verksamma och att offentligt ge uttryck åt sina åsikter. Detta gäller självfallet även om åsikterna inte överensstämmer med regeringens. De är liksom alla andra statstjänstemän bundna av statstjänstemannalagens bestämmelser, som i 13 § föreskriver att tjänsteman inte får åta sig uppdrag eller utöva verksamhet som kan rubba förtroendet för hans eller annan tjänstemans opartiskhet i tjänsteutövningen eller skada myndighetens anseende.

Jag har mig inte bekant att dessa föreskrifter skulle ha överträtts av någon tjänsteman i utrikesförvaltningen.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Utrikesministern har alldeles rätt på *en* punkt. Vad frågan här gäller är inte åsiktsfriheten utan tolkningen av statstjänstemannalagen i vad beträffar tjänstgörande svensk beskickningschef.

Vad jag har syftat på är givetvis ambassadör Harald Edelstams upprepade aktiva engagemang i det s. k. Världsfredsrådet. Detta råd tillkom 1950. Det betecknas i uppslagsböckerna som en kommunistisk täckorganisation med uppgift att försvara Sovjetunionens utrikespolitik. Ingenting som framkommit om rådets verksamhet är stridande mot denna beteckning; tvärtom stöder allt beteckningen i fråga.

Rådet finansieras väsentligen av Sovjetunionen. Det hade förut sitt säte i Wien men flyttades därifrån till följd av verksamhet som den österrikiska regeringen ansåg vara ägnad att skada Österrikes neutralitet. Dessförinnan hade rådet varit placerat i Paris, men också den franska regeringen hade utvisat dess tjänstemän, och därmed hindrat rådet att fortsätta där, av motsvarande skäl.

Nu vill jag fråga utrikesministern: Utrikesministern känner väl till rådets karaktär och verksamhet?

Ambassadör Edelstam har nu uppträtt i olika sammanhang som föredragshållare i detta råd och aktivt deltagit i dess verksamhet. Min nästa fråga till utrikesministern är därför: Har detta skett med utrikesministerns medgivande, har detta godkänts av utrikesdepartementet?

Den tredje frågan jag har är: Finner icke utrikesministern att ett deltagande i detta slags verksamhet av en aktivt tjänstgörande svensk beskickningschef är ägnat att skada hans rykte för opartiskhet i tjänsteutövningen och det svenska anseendet över huvud taget i samband med den diplomatiska verksamheten?

Fredagen den
30 januari 1976

Om svensk beskickningspersonals engagemang i politisk verksamhet

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Herr talman! Jag känner väl till att ambassadören Harald Edelstam under sina semestrar både i fjol och i år har hållit föredrag om militärkuppen i Chile på en mängd möten i Amerika och Asien. Det har han fått mitt tillstånd att göra vid dessa tillfällen. Han har hållit ett sådant föredrag för en Världsfredsrådskonferens i Delhi och möjligen några till i Världsfredsrådets regi, men de flesta föredragen har han hållit på universitet och inför olika sammanslutningar i Amerika och i amerikansk TV. Ämnet har hela tiden varit detsamma och jag behöver här inte gå in på bakgrunden till att man utnyttjar just ambassadören Harald Edelstam för denna föredragsverksamhet.

Världsfredsrådets verksamhet känner jag mycket väl till, och det gör många andra – från olika partier – som tillhör den här kammaren och som har deltagit i rådets verksamhet. Jag är väldigt tveksam om man skall sätta etiketten "extrem politisk verksamhet", även om det i första hand är Sovjetunionens politiska målsättningar som företräds av Världsfredsrådet, och jag kan inte finna att en föredragsverksamhet i rådets regi vid några tillfällen är så olämplig som herr Allan Hernelius tydligen anser.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Utrikesministern skall inte blanda bort korten genom att hänvisa till herr Edelstams allmänna föredragsverksamhet både i Sverige och utomlands. Nu gäller det något annat – ett aktivt deltagande i Världsfredsrådets arbete, inte bara ett föredrag i Patna utan också i annat sammanhang. Det borde vara bekant.

Utrikesdepartementet har för icke så länge sedan haft en betydligt snävare tolkning av statstjänstemannalagens 13 § när det gällde en framstående svensk ambassadörs verksamhet i visst sammanhang. Nu har det tydligen ändrat sig; utrikesministern finner inte något fel i att herr Edelstam uppträder i Världsfredsrådets sammanhang.

Herr talman! Jag ber om ursäkt, men jag kan inte undgå att betrakta både svaret och repliken som utslag av den eftergivenhet – några skulle kalla det inställsamhet – inför en förment opinion som utrikesministern tidigare under denna vecka har givit exempel på.

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Herr talman! Om en sådan föredragsverksamhet på något sätt skulle skapa missförstånd utomlands, vilket jag inte känner till att den har gjort, fick man naturligtvis ta frågan under starkt övervägande. Men det har alltså inte skapats missförstånd, och så långt jag förstår har det hela tiden gällt föredragsverksamhet. Någon annan aktivt deltagande verksamhet är i varje fall inte rapporterad till mig. Ambassadören Edelstam har inte hållit föredragen i något slags officiell kapacitet utan naturligtvis som privatman. Det kan i ett sådant här sammanhang, såvitt jag förstår, inte vara otillåtet. Jag kan inte se hur man med statstjänstemannalagens hjälp skulle kunna förbjuda det.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Annan aktivitet än föredragshållande har stått beskriven i pressen, och det trodde jag utrikesdepartementet kände till.

Herr utrikesministern säger nu att han anser att herr Edelstam fullgjort sin verksamhet i Världsfredsrådet som privatman och icke som svensk ambassadör i tjänst. Det är en svår gräns att dra, herr utrikesminister. Men ibland är det inte så svårt att se skillnaden och tolka tjänstemannalagens uttryck om verksamhet som är ägnad att rubba förtroendet för tjänstemans opartiskhet i tjänsteutövning eller skada myndighets anseende. Jag tror att den tolkning som utrikesdepartementet tidigare gjort av nämnda paragraf har varit strängare, och jag förstår inte varför den skall uppmjukas när det gäller Harald Edelstam och verksamheten i Världsfredsrådet.

Jag fattar emellertid också utrikesministern så att han skulle ta sig en funderare till på denne svenske ambassadörs aktivitet i detta sammanhang, och i så fall kanske syftet med min fråga är uppnått. Det kanske rent av blir ett slut på den aktiviteten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om uppskov med avlämnande av självdeklaration

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Börjessons* i Falköping (c) den 20 januari anmälda fråga, 1975/76:188, och anförde:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat mig om jag, med hänsyn till att distributionen av årets deklarationsblanketter har fördröjts, genom uttalande eller på annat sätt vill medverka till att största möjliga generositet tillämpas i fråga om uppskov med inlämnandet av självdeklaration.

Enligt uppgift från riksskatteverket har visst deklarationsmaterial, bl. a. bilagor rörande inkomst av jordbruksfastighet och rörelse, distribuerats något senare än normalt. Det är dock inte fråga om en försening som generellt sett kan medföra några olägenheter för de skattskyldiga. Enligt min mening behövs därför inte några särskilda åtgärder vid årets taxering för att tillgodose de deklarationsskyldigas behov av anstånd med att lämna självdeklaration. Gällande bestämmelser torde få anses vara tillräckliga därvidlag.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret på min fråga.

Jag har ställt frågan i anledning av att vissa av årets deklarationsblanketter samt vissa deklarationsanvisningar har kommit vederbörande deklareranter och bokföringsbyråer senare till handa än föregående år, vilket

också har medfört stora svårigheter för exempelvis deklarationsbyråerna att inom föreskriven tid inlämna deklARATIONERNA. Orsaken till dröjsmålet är det i och för sig meningslöst att diskutera, men faktum kvarstår ändå att riksskatteverkets anvisningar för exempelvis djur- och maskinvärden ännu inte kommit deklarations- och revisionsbyråerna till handa, såvitt det inte har skett i dagarna. Det sägs att den som är intresserad kan ta del av anvisningarna hos den lokala skattemyndigheten. Enligt vad jag erfarit har inte heller upplysningar nått fram om de nya regler som skall gälla för beskattning av pensionsförsäkringar.

Mot denna bakgrund menar jag, herr finansminister, att starka skäl talar för att ansökningar om uppskov beviljas med stor generositet. Enligt min mening – och jag tror att finansministern delar den – är det allra viktigaste att få in deklARATIONERNA så korrekta som möjligt, även om det då eventuellt skulle bli fråga om någon veckas försening. Men av svaret att döma anser finansministern tyvärr inte att det finns några särskilda skäl som talar för att man skall tillgodose de önskemål som jag har framfört.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Man kanske kan få det intrycket av herr Börjessons i Falköping inlägg att taxeringsmyndigheterna är absolut omöjliga. Så är det ju inte. Från fall till fall prövar taxeringsmyndigheterna om det finns anledning att låta deklARANTEN avge deklARATIONEN längre fram, dvs. på ansökan från vederbörande deklARANT. Det förekommer när vederbörande, på grund av resor eller av andra skäl, inte har kunnat fullgöra sin skyldighet inom den fastställda tiden eller när det är fråga om speciellt komplicerade deklARATIONER. Man gör alltså en framställning, och saken blir efter prövning i det enskilda fallet i regel beaktad. Dessutom kan ju rörelseidkarna i allmänhet inlämna sina deklARATIONER inte bara under februari utan även under mars.

Med hänsyn till de dispensmöjligheter som föreligger har jag inte ansett att det behövs några generella direktiv utöver vad som f. n. tillämpas.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag är medveten om att taxeringsmyndigheterna trots allt är ganska generösa med dispensgivningen. Men ändå dristar jag mig till att begära att man i år skall visa ännu större generositet just på grund av att det här är fråga om förseningar som är beroende av förhållanden, vilka deklARANTEN själv inte är vållande till.

Jag vill gärna ge uttryck för att det förekommer ett oerhört starkt tryck på bokföringsbyråerna som hjälper allmänheten med bokföring, inte minst de byråer som hjälper till med att upprätta deklARATIONER för jordbrukare enligt kontantprincipen. Det rör sig väl om ungefär 80 000 sådana deklARATIONER som skall avlämnas nu. Många jordbrukare har i dagarna övergått till bokföringsmässig redovisning och kan därmed också vara i behov av att få sakkunnig hjälp.

Fredagen den
30 januari 1976

*Om uppskov med
avlämnande av
självdeklaration*

En annan sak, som finansministern inte berörde, är att ännu har inga upplysningar nått fram till revisionsbyråerna och bokföringsbyråerna rörande de nya regler som skall gälla för beskattning av pensionsförsäkringar. Bara det måste ju skapa vissa problem för resp. bryåcr.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag kan inte svara direkt på frågan om reglerna för beskattningen av pensionsförsäkringar. Men riksdagen fattade ju beslut i den frågan omkring den 15 december förra året, och det kan väl vara förståeligt om det tar litet längre tid att distribuera de anvisningarna, som skall gå över riksräkenskapsverket och länsstyrelserna ut till allmänheten. Jag utgår dock ifrån att man gör vad man kan för att snabbt få ut eventuella, kompletterande anvisningar i det fallet.

När det gäller bilagorna för de jordbrukare som deklarerar enligt kontantprincipen har anvisningarna i år gått ut via riksräkenskapsverket och länsstyrelserna vid ungefär samma tid som under de senare åren.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Ja, när det gäller sådana jordbrukare som deklarerar enligt kontantprincipen är saken klar. Men jag vill nämna att jag så sent som i går talade med chefen för en revisionsbyrå, och han påstod att riksskatteverkets anvisningar för djur- och maskinvärden ännu inte har kommit byrån till handa. Detta är naturligtvis inte tillfredsställande. Såvitt jag vet brukar de anvisningarna vara tillgängliga någon gång i november månad året före deklara-tionsåret.

Jag är medveten om att detta är frågor som vi här inte kan diskutera närmare, men faktum kvarstår att förhållandena inte är så bra som de borde vara. Och då menar jag att ett uppskov är väl befogat. Jag har inte tänkt eller begärt att finansministern skall ge respektive taxeringsmyndigheter preciserade direktiv. Men finansministern kan genom ett uttalande ge till känna att han för sin del inte har något emot att man är litet generös när det gäller uppskov med avlämnande av självdeklaration. Ett sådant uttalande skulle vara välgörande.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Om det är så att en jordbrukare sitter och väntar på att få riksskatteverkets fastställelse av djur- och maskinvärden, och om han inte kan avlämna sin deklaration därför att de uppgifterna dröjer, så betraktar jag det som godtagbart skäl för att han får en respittid för att avlämna sin deklaration. Och om den jordbrukaren gör framställning härom, så är jag övertygad om att han får den bifallen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om skyldighet för politiskt parti att redovisa penningbidrag

Nr 57

Fredagen den
30 januari 1976

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Werners* i Tyresö (vpk) den 16 januari anmälda fråga, 1975/76:184, och anförde:

Herr talman! Herr Werner i Tyresö har frågat mig om jag anser att skäl talar för att lagstadgad skyldighet införs för politiskt parti att redovisa penningbidrag.

Herr Werner ställde en liknande fråga till mig i november 1975. I dag säger han att inträffad händelse aktualiserar frågan om jag nu har en annan bedömning än i november.

Vad jag sade i november framgår av kammарprotokollet. Jag vill i sammanhanget bara erinra om vad jag framhöll i en replik till herr Werner. "Jag vill gärna säga här att frågan är så pass viktig och så pass betydelsefull att den verkligen inte förtjänar att läggas på hyllan eller stoppas ned i någon skrivbordslåda, som man ibland brukar säga, utan att den för oss i justitiedepartementet verkligen är aktuell."

Jag är inte säker på vad herr Werner åsyftar med inträffad händelse. Om det är pressuppgifterna om GULF:s bidrag till ett eller annat borgerligt parti vill jag framhålla för det första att jag inte har annan kännedom om dessa bidrag än den jag har fått genom pressuppgifterna och för det andra att dessa uppgifter inte alls har förvånat mig. GULF-historien har alltså inte påverkat min inställning till frågan om skyldighet för politiskt parti att redovisa penningbidrag. Inte heller i övrigt har det inträffat något som har gett mig anledning att ändra inställning.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret på min fråga.

Det var inte många veckor sedan vi hade en debatt i den här frågan, den gången närmast mot bakgrund av de in- och utländska pengar som svenska och finska socialdemokrater tyst och stilla skulle medverka till att föra över till Finland, att användas i det finska Metallvalet. Vid det tillfället hävdade jag att det principiellt intressanta och väsentligaste är att få till stånd en lagstiftning som tvingar partierna att offentligt redovisa varifrån de får sitt stöd.

Av debatten i november framgick med all önskvärd tydlighet hur ointresserade representanterna för moderata samlingspartiet var och är av att redovisa från vilka in- och utländska bolag partiet mottar stöd i sin verksamhet. I november höll justitieministern med om att problemet är så betydelsefullt att frågan inte förtjänar att läggas på hyllan eller stoppas ned i någon skrivbordslåda. Detta upprepar justitieministern i dag. Så långt tycker jag att det är gott och väl.

Justitieministern säger att det i övrigt inte inträffat något som givit honom anledning att ändra inställning. Men vad jag var kritisk mot då och vad jag är kritisk mot i dag är att det går så sakta. Sedan vi i november diskuterade saken har det framkommit nya uppgifter som enligt min mening gör det än mer angeläget med en lagstiftning som

*Om skyldighet för
politiskt parti att
redovisa penningbi-
drag*

Fredagen den
30 januari 1976

*Om skyldighet för
politiskt parti att
redovisa penningbi-
drag*

tvingar fram en öppen redovisning av partiernas ekonomiska stöd. Det har nu bekräftats att ett av världens mäktigaste multinationella oljebolag, GULF, använt stora summor till stöd för konservativa och liberala krafter mot partier och organisationer som kämpar för socialism eller, som Aftonbladet uttrycker det, åtminstone för ökad löntagarmakt. Detta har man gjort i olika länder. I Sverige är det folkpartiet och högern som fått del av gåvorna från det stora oljebolaget, naturligtvis inte utan skäl.

Därutöver har det bekräftats att moderaterna genom stiftelsen Unitas mottagit miljonbelopp från olika bolag. Hur stora belopp partiet fått från resp. bidragsgivare är hemligt. När moderaterna tillfrågas om detta vägrar de uppge vilka bolag de mottar bidrag ifrån och försöker komma ifrån frågan genom att säga att folkpartiet också får pengar från näringslivet; det vet ju alla, säger moderatledaren, medan folkpartiledaren förnekar det.

Jag tycker att upplysningen är intressant. Den får väl gälla tills den har vederlagts. Jag har naturligtvis ingen anledning att i detta fall tro mindre på moderatledaren än på folkpartiledaren. Snarare är kanske moderatledaren trovärdigare, eftersom hans umgänge med näringslivets direktörer av naturliga skäl är mera utvecklat än den nya folkpartiledarens.

En lagstiftning måste alltså till på detta område så att vi får en redovisning av varifrån de borgerliga partierna får sina pengar.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag skall bara kommentera herr Werners synpunkt att justitiedepartementets utredning av frågan går för långsamt. Jag vill då säga att frågan faktiskt är tekniskt besvärlig. Om partierna inte har någon uppriktig vilja att öppet redovisa sin ekonomi finns det alltför stora möjligheter för dem att kringgå en lagstiftning i ämnet. Men vi funderar i departementet på olika uppslagsändar.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Jag bestrider ingalunda att det kan vara en tekniskt svår fråga. Jag moraliserar inte heller över att svenskt näringsliv – bolag som ASEA, LM, Gränges, Volvo och andra – lämnar stöd åt borgerliga partier. De gör det naturligtvis av alldeles speciella skäl. Men jag menar att frågan är så väsentlig att den bör behandlas med förtur i justitiedepartementet.

Om partierna tvingades till en öppen redovisning av sin ekonomi skulle allmänheten få en inblick i varifrån partierna får sina pengar.

Jag sade vid den debatt vi hade i november att en sådan redovisning skulle bli en verkligt intressant läsning framför allt för de svenska lönearbetarna i de här företagen. De kunde då få se hur mycket de vid olika tillfällen tvingades betala till herr Bohmans och herr Ahlmarks valrörelser.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Om löntagarfonder

Nr 57

Fredagen den
30 januari 1976

Om löntagarfonder

Herr statsministern PALME erhöill ordet för att besvara herr *Bohmans* (m) den 13 januari anmälda interpellation, 1975/76:84, och anförde:

Herr talman! Herr Bohman har frågat mig om regeringen avser, om den sitter kvar efter 1976 års val, att före valet 1979 lägga fram förslag om löntagarfonder.

Löntagarnas delaktighet i förmögenhetstillväxten är en stor och viktig fråga, som tilldrar sig ett starkt ökat intresse i vår samhällsdebatt. Detta intresse är vi inte ensamma om utan delar det med många andra industriländer. Den gemensamma bakgrunden är de starka koncentrations-tendenser som präglar den ekonomiska utvecklingen i marknadsekonomierna, där det finns starka krafter inbyggda som gör att kapitaltillgångarna hopas på allt färre händer.

Enligt min mening kommer därför löntagarnas delaktighet i kapitalbildningen att bli en alltmer betydelsefull fråga som vi med nödvändighet måste söka lösningar på, om vi vill motverka maktkoncentrationen i det ekonomiska livet och hävda en fortsatt demokratisering av samhället. Det är därvid i vårt land framför allt tre ting som står i förgrunden.

Det är strävan till en *rättvis fördelning* i samhället. När man inom fackföreningsrörelsen började diskutera något slag av löntagarfonder för åtskilliga år sedan var det i anslutning till den solidariska lönepolitiken. De goda resultat som denna politik medfört för stora löntagargrupper, särskilt under de senaste tio åren, har samtidigt i många företag inneburit en kraftig förmögenhetstillväxt, vilken tillfallit enbart aktieägarna. För att kunna fullfölja den solidariska lönepolitiken reser man kravet på delaktighet för löntagarna i denna kapitaltillväxt.

Det är kraven på ett vidgat *inflytande för de arbetande*. Delaktigheten i förmögenhetstillväxten i företagen upplevs som ett sätt att ytterligare förstärka löntagarnas medbestämmande, som nu genom lagar och avtal byggs upp med utgångspunkt i den rätt till bestämmande som arbetet grundlägger.

Slutligen gäller det *investeringarna* – satsningen på att bygga för framtiden. Kraven på delaktighet i förmögenhetstillväxten innebär att löntagarna är beredda att ta ett vidgat ansvar för kapitaltillväxten och därmed den framtida produktionen och välfärdsutvecklingen. I perspektivet av de stora investeringsbehov som ligger framför oss är detta, enligt min mening, en viktig tillgång inför framtiden.

Det är dessa strävanden som är det centrala i diskussionen om löntagarnas medverkan i kapitalbildningen. Det är med utgångspunkt häri som den utredning regeringen tillsatte 1975 skall förbereda en reform. Av stor betydelse för utredningens arbete att finna praktiska lösningar blir utländska erfarenheter och vår egen debatt.

Inom Landsorganisationen har Rudolf Meidner och hans medarbetare lagt fram ett förslag, som drar upp huvudlinjer för hur ett system med löntagarfonder kan byggas upp. Det har bildat plattform för den fortsatta

debatten. Inom den fackliga rörelsen har man nu studerat förslaget och under våren bearbetas detta med ledning av de synpunkter och den kritik som framkommit. Resultatet läggs fram i en rapport till LO-kongressen i juni, som väntas göra ett principiellt uttalande i fråga om löntagarfonderna.

Även inom TCO arbetar en grupp med frågan om löntagarfonder. Enligt uppgift kommer denna grupp att förelägga TCO-kongressen en rapport.

Också inom näringslivets organisationer pågår ett utredningsarbete om löntagarnas delaktighet i kapitaltillväxten. Vid den remissbehandling av Meidners förslag som skedde i höstas erbjöds arbetsgivarna att tillställa studiegrupperna sina förslag, så att debatten skulle få ett så allsidigt underlag som möjligt. Det är beklagligt att man från näringslivets sida inte tog till vara den möjligheten. Det är min förhoppning att också näringslivet kommer att mera konkret presentera sin syn på dessa viktiga frågor.

Det pågår således f. n. en omfattande diskussion inom löntagarorganisationerna och näringslivet om olika lösningar för att bereda löntagarna del i förmögenhetstillväxten.

Den statliga utredningen – löntagarna och kapitalbildningen i företagen – påbörjade sitt arbete i juni 1975. Den har sammanträtt ungefär en gång i månaden, varvid man satt sig in i olika förslag från andra länder och i Sverige. Meidner har föredragit sitt förslag. Man väntar nu på material från en grupp inom SAF och Industriförbundet, från organisationen Näringsliv och Samhälle samt från TCO och eventuellt från SACO. Utredningen räknar med att härigenom få del av ett utförligt material även om det inte är bekant om det blir konkreta förslag. Den grundläggande materialinsamlingen beräknas ta ungefär ett år, och först i höst – efter bl. a. LO:s och TCO:s kongresser – kan man på gå djupet med olika alternativ.

Jag vill vidare erinra om att utredningen har i uppgift att i en första omgång lägga fram olika tänkbara modeller. Efter remissbehandling torde det i en andra etapp bli aktuellt att närmare utreda vilka lagstiftnings- och andra åtgärder som krävs från samhällets sida. Man räknar vidare med att det behövs ingående specialutredningar om en rad olika frågor.

Det bör understrykas att utredningsarbetet har en komplicerad karaktär. Det gäller inte bara konstruktionen av olika system utan också att belysa sambanden med den ekonomiska politiken och sysselsättningen, med de regionalpolitiska strävandena, med företagsbeskattningen osv.

Mot denna bakgrund blir mitt svar till herr Bohman följande: Såväl med hänsyn till behovet av en bred allmän debatt – både inom löntagarorganisationerna och på grundval av de modeller som den statliga utredningen förväntas presentera – som till de praktiska problem som kräver en lösning, bedömer jag att frågan om löntagarfonder kan behandlas av riksdagen tidigast hösten 1979. Detta är emellertid ett mycket pressat tidsschema. Det är möjligt att det kommer att ta längre tid. Med anledning av de något konspiratoriska funderingar som finns i herr Bohmans interpellation ger jag honom ett klart besked: Det är inte praktiskt

möjligt att utarbeta ett lagförslag som kan bli föremål för riksdagens behandling före 1979 års val.

Regeringen har genom att tillsätta utredningen om löntagarna och kapitalbildningen markerat sitt positiva intresse att komma fram till konstruktiva lösningar på de berörda problemen. Vi hyser stor förståelse för den opinion som växt sig stark bland löntagarna för del i kapitaltillväxten och ett vidgat inflytande i vår ekonomi, samtidigt som de starkt har markerat sin vilja till ansvar för det ekonomiska framåtskridandet i vårt land.

F. n. är det viktigt att denna stora fråga diskuteras lugnt och sakligt och att vi lyssnar uppmärksamt på de synpunkter och förslag som förs fram. Vi bör slå vakt om det fria och öppna samhällets förmåga att gripa sig an centrala frågor genom att olika åsikter får komma till tals och brytas mot varandra. Vi bör också hysa respekt för den ingående sakliga prövning och utredning som måste föregå utformandet av ett konkret förslag.

I sinom tid kommer det att skapas klarhet om i vilken mån denna fråga kommer att vålla politisk strid. Men det tjänar varken löntagarna, näringslivet eller samhällets intressen att låta en saklig debatt till varje pris ersättas av en politisk konfrontation.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Jag tackar statsministern för hans svar. Det är mjukt och nyanserat och skulle, i varje fall formellt, kunna ge ett intryck av att statsministern och regeringen står helt obundna till frågan om kollektiva löntagarfonder. Men just därför ger svaret i själva sakfrågan – kollektiva löntagarfonder eller icke kollektiva löntagarfonder – inte det besked som en stor del av det svenska folket gärna vill ha. Herr Palme säger sig vilja hålla frågan öppen. Då det gäller tidsplanen för ett eventuellt införande av något slags fonder vågar sig herr Palme på en "bedömning" – en för min interpellation i och för sig mycket betydelsefull bedömning.

Det grundläggande syftet med min fråga var ju just att få ett klarläggande från regeringen, om ett förslag är att vänta under nästkommande riksdagsperiod. I det hänseendet har uttalanden från olika företrädare för socialdemokraterna tidigare varit högst svävande, oklara och ibland direkt motstridiga. De uttalandena har skapat ett intryck av att socialdemokraterna på olika sätt försökt undvika att en för dem besvärlig fråga fick en framträdande plats i årets valrörelse, samtidigt som de fortsatt förberedelserna för att genomföra något system med kollektiva löntagarfonder under perioden före 1979 års val.

Statsministerns svar innebär alltså att något riksdagsbeslut inte skulle kunna bli aktuellt förrän tidigast hösten 1979. Svaret är uttryckligen formulerat som en "bedömning". Men jag betraktar ändå det här svaret som en utfästelse från herr Palmes sida – inte bara i hans egenskap av regeringschef, utan också som det socialdemokratiska partiets ordförande. För detta löfte vill jag tacka och ge statsministern ett erkännande

Om löntagarfonder

för det besked han har givit.

I själva sakfrågan kvarstår emellertid de motsättningar beträffande fonderna som kommit till uttryck alltsedan Rudolf Meidner presenterade sitt förslag. Det här förslagets förverkligande på ett eller annat sätt har alltså nu senarelagts, men det har – det är i varje fall min förmodan – förvisso inte avskrivits. Det finns därför all anledning att hoppas att den "breda allmänna debatt" som statsministern själv efterlyst kommer att fortsätta.

Mellan oss och socialdemokraterna råder som bekant i dag rakt motsatta meningar om vårt ekonomiska system. Vi står för blandekonomin – för det fria ekonomiska system som steg för steg har växt fram i vår demokrati och som har givit de enskilda människorna principiell valfrihet i deras egenskap av enskilda fria individer. Vi menar att detta system är ett absolut villkor för ett öppet, mångsidigt och decentraliserat samhälle, som ytterst tjänar de enskilda människorna och därmed ger styrka åt vårt folkstyre.

Vi har fått veta att socialdemokraterna vill förändra detta fria ekonomiska system. Den socialdemokratiska partistyrelsen har tydligt sagt ifrån att dess strävan är att steg för steg avskaffa blandekonomin. Vad socialdemokraterna vill ha i dess ställe är central planhushållning och ett av starka kollektiv präglat samhälle – ett samhälle med andra ord och enligt vår mening kännetecknat av maktkoncentration.

Införandet av kollektiva löntagarfonder enligt det Meidnerska förslaget skulle utgöra ett betydelsefullt led i en sådan här samhällsomvandling. När allt kommer omkring har ju fondbildningen av socialdemokraterna själva framställts som en metod att förverkliga den s. k. ekonomiska demokratin och den s. k. demokratiska socialismen. Enligt LO-pressen menas med ekonomisk demokrati i det här hänseendet att makten i vårt samhälle skall föras över till den fackliga rörelsen. Det är makten det gäller. Det har både Rudolf Meidner och Gunnar Nilsson förklarat. "Vi kan inte i grunden förändra samhället utan att också ändra på ägandet", har Meidner deklarerat. "Det är i själva verket ett sätt att förverkliga socialism", har han också uttryckligen förklarat.

På detta tema har sedan fackföreningsrörelsens press spunnit i nummer efter nummer. Varje tanke på att ekonomisk demokrati, i varje fall i detta sammanhang, skulle syfta till att ge de enskilda individerna – löntagarna som individuella löntagare betraktade – en personlig andel i förmögenhetstillväxten i vårt samhälle, i de tillgångar som de själva varit med om att arbeta ihop, har med skärpa avvisats. Ett sådant individuellt ägande ger ingen makt, ger inget inflytande, heter det. Det står i strid med den solidariska lönepolitiken. Det är ett slags "allmosesystem", sade Gunnar Nilsson helt nyligen. Det är inte de enskilda löntagarnas intressen och ställning man vill förändra och stärka. Det är den starka fackliga rörelsen – världens starkaste fackliga rörelse – som genom fondbildningen skulle bli ännu starkare. Låt vara att syftet bakom denna också är tryggheten för löntagarna, det skall jag klart medge. Det är detta man kallar

för ekonomisk demokrati. Det är detta man påstår vara nödvändigt "för att i grunden förändra samhället".

Det bör kanske i detta sammanhang, herr talman, särskilt understrykas att det ju inte bara är Gunnar Nilsson, det fack han företräder och den socialdemokratiska pressen som i princip redan har ställt sig bakom de vittsyftande planer som ligger förborgade i de Meidnerska tankegångarna. Också förra höstens socialdemokratiska partikongress godkände utan reservation den näringspolitiska rapport i vilken Ingvar Svanberg och hans medarbetare förordade bl. a. löntagarfonder "för att möjliggöra ett kollektivt ägt kapital". Visserligen talade man också om andra slag av kollektiva ägandeformer – AP-fonder, kooperativt eller statligt ägande – och att avgörandet skulle ske från fall till fall. Men man strök uttryckligen under – och detta ställde sig kongressen bakom – att "frågan om löntagarfonder bör bringas till en snabb lösning när LO:s förslag framläggs nästa år", dvs. i år. De nyss nämnda alternativen till löntagarfonderna har sedan som bekant avvisats av LO-ordföranden, som säger sig helt stödja "de centrala tankegångarna bakom Rudolf Meidners förslag".

Statsministerns egna har alltså på intet sätt försökt fördölja vare sig att de redan i princip har tagit ställning eller frågans genomgripande betydelse för det nuvarande samhällssystemet. Också moderater gör i så måtto samma bedömning, som att även vi menar att kollektiva löntagarfonder måste leda fram till ett helt annat samhälle än det vi har i dag, en helt annan samhällsstruktur. De skulle öppna vägen för en koncentration av ekonomisk makt, som torde sakna motstycke i andra fria demokratier, för en utveckling där fackföreningarna får en så stark ställning att samhället blir fackföreningsstyrt.

Vår demokrati förutsätter balans, decentralisering och maktspridning. Vår demokrati skall ju inte vara något slags formaldemokrati. Det är därför som vi tar avstånd från alla försök att lägga den politiska och ekonomiska makten hos ett fåtal – herr Palme brukar använda orden "hos en härskande elit". Ju närmare den enskilde individen – som individ betraktat – som ägandet och inflytandet ligger och ju större möjligheter som öppnas för enskild valfrihet, desto mer levande blir det demokratiska systemet som vi, det utgår jag från, vill slå vakt om båda två.

Det är mot denna bakgrund som jag riktade min interpellation till statsministern. Jag menade att det var ett demokratiskt anständighetskrav att väljarna gavs möjlighet att debattera fondfrågan i en öppen valrörelse och att påverka frågans lösning. Det låg inga konspirativa antydningar bakom det, det var en öppen fråga. Ett förslag med så vittgående innebörd bör inte efter ett val rimligen få presenteras för en riksdag, som har fått sin sammansättning bestämd av väljarnas syn på andra, långt mindre betydelsefulla samhällsfrågor.

Jag är därför tacksam för statsministerns svar. Jag betraktar det – det vill jag än en gång stryka under – som ett löfte att löntagarfonderna, om den socialdemokratiska regeringen får sitta kvar efter den 19 sep-

Om löntagarfonder

tember, vilket vi inte vet någonting om i dag, inte kommer att förverkligas förrän efter ännu ett nytt val som givit väljarna tillfälle att säga sitt och delta i den "lugna och sakliga" debatt som statsministern säger sig önska, och som även jag önskar.

I själva sakfrågan kvarstår motsättningarna, och det är klart att de motsättningarna kommer att ge bränsle åt det meningsutbyte som herr Palme säger sig vilja ha. Dessa motsättningar har ju ingalunda undanröjts genom statsministerns i dag mycket mjukt och försiktigt formulerade svar. Den oklarhet som man skulle kunna säga präglar svaret går igen i många andra frågor inför höstens val. Men i den här frågan måste väl i alla fall – efter allt vad som sagts och gjorts – den socialdemokratiska politiken i sina huvuddrag ligga väldigt fast förankrad. Statsministern må förlåta mig, men det finns väl ändå gränser för även en statsministers handlingsfrihet, sedan alla möjliga och omöjliga företrädare för den s. k. arbetarrörelsens båda grenar i en lång rad uttalanden slagit fast de grundläggande principer och den bestämda målsättning från vilka den kollektiva fondbildningen skall utgå. Och det måste, menar jag, med obönhörlig logik förr eller senare leda till vårt lands omvandling till ett starkt kollektivistiskt och socialistiskt samhälle.

Det är ju, herr talman, för det första ett obestridligt faktum att det från socialdemokratiskt håll klart slagits fast att vad det nu gäller är att komma åt det enskilda ägandet och att vinna makten över vårt näringsliv. Den hittillsvarande s. k. funktionsocialismen, som ju innebär att man genom lagar och regleringar successivt befäster sitt grepp över enskilda människor och över näringslivet, skall nu läggas på hyllan – det har Gunnar Nilsson öppet deklarerat. Det är makten och ägandet det är fråga om, har han sagt, utan omsvep och utan någon omgång via fortsatt funktionsocialism. Jag tar honom alltså på orden här.

För det andra har det lika klart deklarerats att man inte är ute efter att stärka de enskilda löntagarnas ägande och de enskilda löntagarnas individuella makt utan fackförbundens. Det är av socialdemokratiskt styrda och ledda kollektiv som man menar att makten skall utövas i framtiden. Varje tanke på att de enskilda medborgarna och löntagarna skall få en personlig andel av de tillgångar de själva arbetar ihop – i de enorma fonder som skall byggas upp – har ju kategoriskt avvisats i debatten hittills.

Det är mot bakgrunden av dessa två klart uttalade principer som debatten om vår blandekonomi och vårt samhällssystem kommer att föras och måste föras, såväl i årets valrörelse som i nästa valrörelse, dvs. i den valrörelse som enligt herr Palmes svar kommer att bli avgörande för om fonderna skall förverkligas och hur de i så fall skall se ut.

Det är klart att vi moderater kommer att hårt engagera oss i den debatten för att sakligt, metodiskt, lugnt och övertygande – hoppas jag – påvisa vilka följder för vårt lands ekonomi och de enskilda medborgarnas trygghet och valfrihet som ett förverkligande av de principer för

vilka socialdemokraterna klart har uttalat sig måste få. Vi tänker inte presentera alternativ till hur socialism skall genomföras utan visa att socialism inte bör genomföras.

Vad vi däremot kommer att göra är att redovisa alternativ till den maktkoncentration som vi menar blir följden av de här principernas förverkligande – alternativ för ett spritt enskilt ägande, alternativ för hur löntagare och andra medborgargrupper på olika sätt skall bli mer delaktiga än vad hittills varit möjligt i de tillgångar, de värden, som hela svenska folket arbetar ihop.

Att det lönar sig att föra en sådan debatt tycker jag mig ha fått bevis för i dag, även om statsministern kanske inte kommer att medge det. Så sent som för några månader sedan uttalade den socialdemokratiska partikongressen att de kollektiva löntagarfonderna skulle genomföras så snabbt som möjligt efter sommarens LO-kongress. I dag har statsministern och den socialdemokratiske partiordföranden förklarat att frågan skall skjutas till tidigast hösten 1979, vilket jag fortfarande är tacksam för. Statsministern utgår tydligen ifrån – och i det hänseendet delar jag helt och fullt hans bedömning – att socialdemokraterna i varje fall i dag inte skulle vinna den svenska folkmajoritetens stöd för ett förslag som gradvis överför ledningen av vårt näringsliv från företagsledare till fackföreningsledare.

Herr talman! Statsministern fyller i dag 49 år, och det må väl vara tillåtet även för en politisk motståndare att från denna talarstol få framföra sina lyckönskningar på födelsedagen.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Jag läste den nya LO-tidningen inför den här debatten. En ledare och en intervju med Gunnar Nilsson, båda om Rudolf Meidners förslag till s. k. löntagarfonder. Intrycket av de båda artiklarna är ganska entydigt att man inom LO-ledningen, som väl den här tidningen skall anses vara representativ för, vet precis hur man vill ha det.

All tvekan inför de ganska genomgripande förändringar av svenskt näringsliv som Meidnergruppen är inne på betecknas som "vulgär skräm-
selpropaganda" eller "argumentnöd".

Att diskutera alternativa system där de anställda får del i företagets kapitaltillväxt i form av individuella vinstandelar avvisas som allmo-
setänkande. Gunnar Nilsson jämför med brukspatronernas generositet med gratifikationer vid juletid.

Och just när riksdagen står i begrepp att ta ställning till den nya arbetsrättslagen, enligt vilken löntagarna skall tillförsäkras inflytande i företagen i deras egenskap av anställda, hävdar man från LO-ledningens sida att det enda som räknas är ägandet; det är ägandet som ger makt och skall ge makt. Men det skall vara andra ägare än de nuvarande. Ett helt annat ekonomiskt system.

Jag tycker det finns anledning, och det tycker uppenbarligen statsministern också, att diskutera de här frågorna i litet lugnare vändningar

än man gör i LO-tidningen. Vi vill för vår del också göra det med andra utgångspunkter än vad den ensidiga inriktningen på ägarstrukturen leder till.

För det första handlar det här om ett fördelningsproblem. Det är angeläget att ha ett system där företag ger hyggliga vinster, där en stor del av vinsten utnyttjas för framtida investeringar och där den förmögenhetsökning som på det viset uppstår också kommer de anställda till del.

För det andra är det naturligtvis också en fråga om att hitta vägar att minska maktkoncentrationen inom näringslivet och att då välja sådana lösningar som inte innebär att man bara flyttar makten från ett ställe till ett annat.

Vi har, herr talman, behov av en hög investeringstakt om vi skall kunna uppnå och bibehålla en stark ekonomi. Det är ett önskemål nu och det kommer säkert att vara det i framtiden.

Lika klart är det att låg vinstnivå inom näringslivet, sjunkande självfinansiering och försämrad soliditet motverkar investeringsviljan. Är företagen väsentligen hänvisade till att låna pengar blir benägenheten att ta risker mindre, lånade pengar kostar ränta oavsett om de investeringar de används till ger avkastning eller inte.

Om investeringarna finansieras med egna vinster och ändå ger dåligt utbyte blir det naturligtvis också kännbart för företagen och deras anställda. Förlusterna blir lika stora, men man slipper betala ränta på förlorat kapital. Är satsningen riktig och framgångsrik ökar kapitaltillväxten i företaget.

Samtidigt vet vi att önskemålet om en hög självfinansiering skapar klassiska fördelningspolitiska konflikter. Löntagarna och deras organisationer är naturligtvis intresserade av att företagen är framgångsrika, att investeringarna lyckas, att det skapas trygghet i jobbet och utrymme för högre löner. Men löntagarna har också ett givet intresse att motverka höga vinster som främst kommer kapitalägarna till del.

Det här problemet får givetvis sin särskilda karaktär av att det är relativt få människor i vårt land som äger och kontrollerar en mycket stor del av kapitalet. Det är visserligen en mycket liten del av de totala inkomsterna i samhället som kommer från kapital, men det går inte att komma ifrån att den skeva fördelningen ändå skapar problem. En ökad kapitalbildning i företagen tillfaller på kort sikt dem som redan äger ganska mycket.

För att åstadkomma stabilitet i ekonomin och samtidigt ökad kapitalbildning inom företagen är det därför rimligt att söka sig fram till vägar som gör att avkastningen inte ensidigt kommer dem till del som satsar pengarna, eftersom ju framgången i lika hög grad är beroende av dem som satsat sitt arbete.

Vi har också behov av att motverka häftiga svängningar i vinsterna, eftersom de driver på inflationen och på sikt försvårar svensk industris möjligheter att hävda sig i konkurrensen med andra länders industri.

En lugnare löneutveckling är ett gemensamt intresse för löntagare, företag och samhälle. Särskilt i tider då behovet av investeringar är stort.

Det är, herr talman, från den här utgångspunkten som folkpartiet sedan ganska länge fört fram tanken att de anställda utöver sin lön också på ett eller annat sätt skall få del i den kapitaltillväxt som sker inom företagen. Och vi har sagt oss att om man går fram på den vägen blir det förmodligen nödvändigt att bygga upp några slags fonder.

Naturligtvis kan man också gå fram på andra vägar. Man kan t. ex. satsa på generösa investeringsbidrag för att vi skall kunna klara systerställningen när konjunkturen kräver högre investeringstakt än företagen kan åstadkomma utan stöd utifrån – kombinerade, i så fall, med konjunkturvinstskatter i lägen då det finns risk för överhettning och kraftiga prisstegringar.

Vi är alltså öppna för en diskussion om medlen. Men om man väljer någon form av fondbildning är det, som vi ser saken, nödvändigt att dessa fonder har anknytning till de enskilda löntagarna. För vad man annars måste säga till de anställda är ju att de skall vara beredda att avstå från omedelbara konsumtionsförbättringar till förmån för fonder som de själva individuellt har föga nytta av och över vars användning de bara har ett formellt inflytande.

Rudolf Meidner gör, såvitt jag har kunnat förstå, inga anspråk på att lösa de här problemen. Han är ute efter någonting helt annat, och han sticker inte heller under stol med det. Han vill ersätta de nuvarande ägarna av företagen med en ägare. Det blir konsekvensen av förslaget, i varje fall på sikt.

Sett ur maktfördelningssynpunkt innebär förslaget att man ersätter ett slags maktkoncentration med en annan och mycket starkare. Det är ett förslag som, i varje fall från maktkoncentrationssynpunkt, skiljer sig ganska litet från ett rent förstatligande. Det är ett förslag helt i linje med den socialistiska ideologi som Meidner och hans medarbetare företräder.

Från våra liberala utgångspunkter är det därför oacceptabelt.

Visst kan man säga att förslaget är intressant och provocerande. Det är också ideologiskt renhårigt. Det är ett uttryck för att man inte tror på en decentraliserad ekonomi, där man håller isär löntagarnas, kapitalägarnas och samhällets ansvar, utan tror sig kunna skapa en konfliktlös harmoni mellan dessa parter.

Svagheten är att man inte alls diskuterar konsekvenserna av den sortens förändringar utan helt koncentrerar sig på den teknik som skall användas för att bygga upp de företagsägande löntagarfonderna. Bländad av elegansen hos den lösningen har man också i den efterföljande debatten i hög grad glömt bort en rad helt fundamentala frågeställningar. De är faktiskt ändå ganska många. Låt mig bara nämna några.

Hur kommer ekonomin och samhället i dess helhet att fungera om några få och mycket starka organisationer äger praktiskt taget hela näringslivet? Vad innebär det för företagens utveckling, för investeringsviljan hos de enskilda kapitalägarna, för de nya jobben?

Hur skall konsumenternas intressen kunna tillgodoses i den helt producentdominerade ekonomi som Meidnerförslaget faktiskt leder fram till? Hur skall löntagarna hävda sina intressen när deras organisationer så att säga sitter på båda sidor om förhandlingsbordet, representerar arbetsgivarintressen i lika hög grad som de anställdas intressen?

Hur blir det över huvud taget med maktfördelningen i ett sådant samhälle? Vad händer t. ex. med Kooperationen? "Jag har tidigare sagt att vi inte kan utlova fri lejd för deras företag", sade Gunnar Nilsson i LO-tidningens intervju. I den frågan pågår dock diskussioner mellan LO och KF, fick vi veta. Däremot inte när det gäller boendekooperationen. För den är saken klar – "den skall inte lämnas utanför", deklarerar LO-chefen.

Detsamma gäller de halvstatliga företagen, därför "att inslaget av privat kapital i dessa är förhållandevis stort". Underförstått att beträffande de helstatliga företagen behövs inga förändringar. Ur inflytandesynpunkt är dessa jämställda med – eller kanske rent av ett mönster för – de löntagarägda företagen vilket ju är en anvisning så god som någon om vad det är för slags löntagarinflytande man är ute efter.

Självklart är maktfrågorna viktiga. Ägande ger alltid inflytande. Men ändå kan jag inte komma ifrån att den ensidiga inriktningen på frågan om vem som äger företagen är ganska otidsenlig. Man tycks på något sätt vilja bortse från att kapitalägarnas makt kan regleras och begränsas av lagstiftning, vilket ju också sker. På arbetsrättens, på miljöpolitikens och på arbetarskyddets områden. Det sker även genom skattelagstiftningen och inte minst genom att löntagarorganisationerna på grund av sin styrka och med stöd också av annan lagstiftning än den redan nämnda utgör en effektiv motvikt mot arbetsgivarintressena.

Folkpartiets linje är att löntagarna skall tillförsäkras medbestämmande i sin egenskap av anställda. Vi är nämligen ganska övertygade om att det är det bästa sättet att skapa förutsättningar för en decentraliserad ekonomi, där människorna har inflytande på sin arbetssituation och där man samtidigt har maktspridning.

Jag har fattat det så att detta tidigare också, i varje fall i den praktiska politiken, har varit socialdemokratins linje. Nu tycks dock frågetecknen hoppa sig om vad man vill satsa på i en framtid. Är det förstatligande i stor skala, för vilket det uppenbarligen fanns starkt gehör hos höstens SAP-kongress, eller den Meidnerska modellen som skall bli vägledande? Eller är det medbestämmande för löntagarna inom ramen för ett bibehållet blandekonomiskt system där det finns utrymme för olika företagstyper, enskilda, statliga, kooperativa och löntagarägda?

Dessa olika linjer är inte utan vidare möjliga att förena med varandra. Läger man nämligen tonvikten vid ägandet och menar att inflytandet väsentligen skall garanteras den vägen, då måste ju de anställdas inflytande på lokal nivå i motsvarande mån begränsas. Och då kan man med fog fråga sig hur pass helhjärtad satsningen på den nya arbetsrätten kommer att bli.

Det vore, herr talman, felaktigt – och det säger jag inte i polemik med någon av de tidigare talarna – att kräva att partierna skall presentera färdiga lösningar på de fördelningsproblem som har att göra med hur löntagarnas andel i företagens kapitaltillväxt skall se ut. Den debatten är ganska ung i vårt land, och bara den som är emot alla slags förändringar eller är beredd att bortse från de rader av tekniska och principiella problem som hopar sig har råd att vara självsäker på den punkten.

Däremot finns det anledning att kräva besked av partierna hur de ser på de mera grundläggande maktfrågor som Meidnergruppens förslag tar upp. Gunnar Nilsson har sagt sitt. Hur länge hans tuffa attityd står sig får vi väl se – han är ju känd för att vara ganska rörlig vad det gäller kynne och åsikter.

Men vad säger man från den politiska grenen av arbetarrörelsen? Var står Gunnar Nilssons "medsignatär" i det nyligen avsända brevet till Sveriges folk, innehållande arbetarrörelsens manifest inför 1976 års val?

Detta är trots allt inte bara en fråga om när en eventuell proposition om löntagarfonder kan komma att avlämnas. Det har i hög grad att göra med den typ av viktiga principiella frågor som väljarna oberoende av arbetsläget inom statliga utredningar och kanslihus har rätt att få svar på.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Låt mig först säga att jag är alldeles överväldigad av herr Bohmans gratulation. Jag vet inte hur jag skall kunna återgälda den, men jag får väl säga: Vad vore en födelsedag utan herr Bohman?

Låt mig därefter övergå till de väsentliga sakfrågor som vi har att diskutera i dag.

Jag är tacksam för vad herr Bohman sade på en punkt till. När jag själv anmärkte att hans interpellation var konspiratorisk, så var det bl. a. därför att den innehöll ett rent och skärt falsk citat från den socialdemokratiska partikongressen, vilket jag inte vill lasta herr Bohman personligen för. Det står i interpellationen att partikongressen uttalade: "För att öka det kollektiva sparandets andel och vidga den ekonomiska demokratin bör också LO:s förslag framläggas 1976." Jag har verkligen letat, och till slut fann jag att det var ett falskt citat. Det rättade herr Bohman till i sitt anförande, och jag är tacksam för det. Den rättelsen måste präglas av något slags insikt – även om herr Bohman återföll i glidningar i slutet av sitt anförande.

Vi har haft fullt klart för oss att det kommer att ta avsevärd tid att arbeta med denna mycket stora fråga om den skall hanteras på det demokratiska sättet och inte på det auktoritära sättet, som säger: Det här skall vi inte diskutera – slut på debatten. Vi börjar i stället med att diskutera en princip, kommer med en skiss av det slag som Rudolf Meidner har presenterat och som blir föremål för en omfattande debatt inom LO, som så småningom kommer att ta ställning till det. Vi har tillsatt en statlig utredning, vars förslag kommer att debatteras, och sedan

får vi försöka utforma en lagstiftning. Detta är den demokratiska vägen. Det är därför den svenska socialdemokratin ofta ter sig långsam. Vi behöver vrida och vända på ett förslag innan den slutliga utformningen blir klar. Att klara detta på tre år är snabbt. Jag säger i mitt interpellationssvar att det inte är säkert om vi klarar det på den tiden utan att det kan dröja längre.

Förslaget om ATP tog på sin tid över tio år att arbeta fram. I det här fallet hoppas jag att det kan gå snabbare. Men för att få en demokratisk förankring för ett förslag och få det noga prövat från alla utgångspunkter, sakligt sett, måste man ta tid på sig.

Både herr Bohman och herr Ullsten har tagit upp en debatt i sak, men jag känner mig litet beklämd av att de båda två har stått i talarstolen och tagit upp avsevärd tid med att skälla på fackföreningsrörelsen och olika företrädare för LO som inte är här och enligt min mening i vissa avseenden vanställt vad de har sagt. Det får ni ta upp med LO:s egna företrädare, inte med mig.

Det svar som jag har lämnat i dag – om det nu kan intressera er – har jag för att undvika sådana här underligheter sett till att Gunnar Nilsson och jag är hundraprocentigt överens om.

Det jag säger är att det här är ett utomordentligt allvarligt problem, som måste finna sin lösning. Tydligt är herr Ullsten för någon typ av fondbildning. Jag vet inte om herr Bohman – eller någon direktör i Arbetsgivareföreningen – är för det. Herr Bohman kanske går på arbetsgivarlinjen, att varje form av vinstandel berövar kapitalisterna något och att detta alltså inte bör få förekomma heller. Men herr Ullsten är för individuella vinstandelar.

Jag kan i det här sammanhanget göra några mycket enkla konstateranden. Landsorganisationen har för sin del avvisat individuella vinstandelar. TCO har sagt: På en punkt instämmer vi helt och fullt med Gunnar Nilsson. Vi är liksom han negativa till individuella vinstandelar. De är för TCO:s del ointressanta, eftersom hälften av våra medlemmar finns i offentlig tjänst och därmed skulle falla utanför ett sådant system. En avgörande invändning är också att individuella vinstandelar går på tvärs mot vår lönepolitik.

Detta har de två stora löntagarorganisationerna sagt.

I och med tillsättandet av utredningen har jag sagt att också ett vinstandelssystem skall provas. Det löftet står fast. Jag bara konstaterar att det icke har framlagts något sådant förslag. Vi har efterlyst det. Ett sådant system har den svagheten, bl. a. ur framåtskridandets synpunkt, att pengarna måste betalas ut ur företagen och därigenom inte kan användas för kapitalbildningen, men jag säger till dem som anklagar oss för att vara ensidiga, att de bör komma med förslag om vinstandelar. Vi har lovat att sakligt pröva sådana förslag, även om det nog blir svårt att finna en allomfattande konstruktion som kan vara någorlunda vettig. Jag tillägger att en faktor i sammanhanget är att de två närmast berörda parterna, dvs. Landsorganisationen och TCO, ändå har sagt att de för

sin del inte reflekterar på förslag om individuella vinstandelar. Men konkret skall det prövas, sakligt och grundligt.

Sedan ägnade sig herrarna åt ett mera slagordsmässigt misstänklighetsgörande. Herr Ullsten sade att man på SAP-kongressen ivrigt hade diskuterat förstatligandefrågan. Jag vågar dock påstå att man inte på någon enda kongress sedan år 1905 har i mindre grad diskuterat förstatligande än på den senaste partikongressen. – Detta är bara en verklighetsbeskrivning; jag skall inte alls göra någon värdering. Däremot ville man på kongressen stärka demokratin i företagen.

Herr Bohman sade att partistyrelsen anfört att vi skall avskaffa blandekonomin. Var står det skrivet? Jag ser inget samhälle som på ett rimligt sätt kan fungera utan att ha någon form av blandekonomi. Däremot vill vi *förändra* blandekonomin i syfte att skapa en rättvisare fördelning och ökad demokrati, men det är ju någonting helt annat.

Jag har en känsla av att herr Bohman har ställt sig vid sidan om den breda europeiska debatt som nu pågår. Denna problematik med den ökade kapitalanhopningen på ett fåtal enskilda händer till följd av självfinansieringen inom de stora koncernerna är ett problem som diskuteras i vartenda europeiskt land. I Frankrike, där gaullisterna först tog upp det, i Västtyskland, där fackföreningsrörelsen tog upp det, i Holland osv. – jag kunde gå igenom land för land – brottas man med detta problem. Man begriper att om utvecklingen bara får fortgå till denna maktkoncentration, undergrävs blandekonomin. Om löntagarna kan få en rimligare andel och ett större inflytande, befäster man i viss mån blandekonomin. Det är således alldeles tvärt emot vad herr Bohman här gör gällande.

Jag finner ingen anledning att stå här och försvara och utlägga Rudolf Meidners förslag eller skiss eller modell, men jag tycker illa om när ni vantolkar den. Det är ju inte alls fråga om någon speciellt centraliserad modell. Det var en liberal tidning som skrev – och jag högaktar den för det – att Meidners förslag innebär en mycket hög grad av decentralisering till de enskilda företagen. Och den modellen kan göras ännu mera decentraliserad, om man vill, så att förmögenhetsbildning och inflytande knyts ännu hårdare till dem som arbetar inom de enskilda företagen.

Rudolf Meidner har gjort en väldigt fin prestation, för han har lagt fram en modell efter allt allmänt tal. Men just därför har han ett stort mått av ödmjukhet och säger att det här förslaget kommer att processas genom alla tänkbara demokratiska och sociala kanaler, i sakutredningar och sådant, innan man når fram till någonting, och det kommer att ta sin tid. Kanske kommer resultatet att se helt annorlunda ut än hans ursprungliga modell – men han har lyckats få i gång diskussionen.

Av det här skälet intar jag denna öppna hållning och kommer att fortsätta att göra det. I den debatt som kan följa har väl även herr Bohmans konservativa och traditionellt kapitalistiska synpunkter en plats. Alla möjliga förslag har en plats: Men det är ofrånkomligt att vi här står

inför ett sakproblem av ett betydande mått i det svenska samhället som vi måste finna en lösning på, nämligen hur kapitalanhopningen i Sverige icke längre ensidigt skall komma ett fåtal personer till godo, rent kapitalmässigt och också inflytandemässigt, hur vi skall få en bättre fördelning, hur vi skall få ett breddat inflytande och en större ekonomisk demokrati och hur vi också skall kunna åstadkomma detta på ett sådant sätt att vi beslutsamt kan satsa på framtiden och få fram de nödvändiga investeringarna.

Det är det sakproblem vi står inför, och det skall vi nalkas öppet, sakligt och metodiskt. Jag tror att vi kommer fram till en lösning.

Men det är litet sorgesamt när herr Bohman stundom inför varje tanke på en förändring av de traditionella maktförhållandena och den traditionella kapitalismen reagerar med något av ett primalskri. Jag tror att den ekonomiska demokratin är ofrånkomlig, jag tror att den är en nödvändighet i det svenska samhället.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Jag tänkte just säga att jag tyckte det var väldigt trevligt att lyssna på statsministern när han debatterar så här lugnt och sakligt och försynt, och jag börjar fundera på om det bara berodde på att det var hans födelsedag eller om det nya året skulle komma att präglas av en debatt i den här nya tonen – men sedan kom den där lilla slängen på slutet, och det gjorde det hela mera vardagligt, så att säga.

Låt mig sedan oförbehållsamt erkänna att det var ett felcitat i interpellationen, och jag beklagar det. Det är klart att jag, som skrivit under interpellationen, får ta ansvaret för detta, även om jag hämtat citatet från annat håll. Det var fel, och jag är ledsen över det. Det rätta citatet är följande – skillnaden är inte så stor:

”För att öka det kollektiva sparandets andel och vidga den ekonomiska demokratin bör också frågan om löntagarfonder bringas till en snabb lösning när LO:s förslag framläggs nästa år.”

Nu kan man naturligtvis fråga sig vad som menas med en snabb lösning. I vanliga fall brukar ju inte tre år betyda en snabb lösning när socialdemokraterna finner en reform angelägen, men här är alltså tre år en snabb lösning, och jag beklagar det inte. Men det här skulle alltså ha stått i interpellationen. Jag är ledsen över att det inte gjorde det.

Sedan beklagade sig statsministern över att jag och Ola Ullsten stod och skällde – som det hette – på fackföreningsrörelsen och vantolkade vad Gunnar Nilsson och andra har sagt. Det har vi inte gjort. Vi läste ju inte upp allt vad Gunnar Nilsson sade, men de citat vi tog kom från hans egna uttalanden, och de återgav väl innebörden av vad både han och Rudolf Meidner ville göra gällande. Bägge har talat om makten i näringslivet, och de har talat om att ägandet skall förändras. De har talat om att förverkliga socialismen. Statsministerns egna meningfränder talar vitt och brett i pressen – nu är ju inte statsministern ansvarig för allt som står i A-pressen. – om att det här är fråga om att förverkliga

den demokratiska socialismen.

Avståndet brukar f. ö. inte vara så långt mellan den politiska grenen och den fackliga grenen av svensk arbetarrörelse. I dag är avståndet så kort att en av LO:s mera framträdande män t. o. m. sitter på statssekreterarbänken. Det är ett rätt kort avstånd, tycker jag i alla fall.

Jag har sagt förut i denna debatt att jag är glad över det här beskedet därför att det ger oss möjlighet att få en öppen debatt om denna verkligt svåra fråga – på den punkten håller jag med statsministern. Vad jag ställde mig undrande inför var att statsministern kunde vara så väldigt öppen och så helt obunden som statsministern var i sitt svar, när uttalanden från den andra grenen av arbetarrörelsen har varit så tydliga som de varit och när den socialdemokratiska pressen varit så kategorisk som den har varit för de Meidnerska tankegångarna. Men jag tror alltså statsministern på hans ord – att ni är helt obunden, att ni kommer att underkasta den här frågan en förutsättningslös analys och prövning i alla dess olika aspekter.

Vad jag emellertid saknade när statsministern i svaret till mig förklarade att detta var en väldigt komplicerad fråga, var ett resonemang om vad detta betyder för själva principen om äganderätten. Det här innebär ju ett slags konfiskation av ägandet i företagen, och det hade varit värdefullt om det i svaret hade stått i varje fall några rader om att detta också är en juridiskt komplicerad fråga, alltså en rättssäkerhetsfråga. Men det kan som sagt ha varit en ren lapsus.

Det här problemet är, som jag nyss sade, väldigt stort. Eftersom jag tyckte mig kunna höra några små gliringar och antydningar gentemot mig i den här frågan, vill jag säga att jag själv intresserade mig för detta långt innan jag började ägna mig åt politik. Som ung handelskammarjurist, redan före 1950, försökte jag bilda mig en uppfattning om möjligheterna att ge löntagarna en andel inte bara av inkomstbildningen utan också av förmögenhetstillväxten i näringslivet – av flera skäl: för att skapa ett bättre förhållande på arbetsplatsen, skapa en större grad av solidaritet och gemenskap och därmed öka produktiviteten, och också för att minska de motsättningar som uppkommer på det sätt som statsministern själv redovisade för en stund sedan. Jag tycker alltså att det är ett svårt problem. Men jag vill inte genomföra det här systemet på ett sådant sätt att balansen i vår svenska blandekonomi går förlorad.

Det var inte slagordsmässiga inlägg som jag gjorde mig skyldig till, utan jag försökte att analysera vilka konsekvenser som skulle uppkomma om man fullföljde de Meidnerska tankegångarna. Det är ju dem som debatten har kretsat omkring alltsedan Rudolf Meidner i höstas lade fram sitt förslag. Därför finns det all anledning att koncentrera debatten och analyserna kring det förslag som har aktualitet. Något annat har ju inte haft aktualitet i den här diskussionen.

Sedan sade jag att den socialdemokratiska partistyrelsen har talat om att steg för steg avskaffa blandekonomin. Statsministern förnekade det. Så här står det i partistyrelsens uttalande:

”De åtgärder och de styrmedel som partistyrelsen tidigare redovisat visar att vi steg för steg är på väg från ett utpräglat blandekonomiskt samhälle till ett samhälle där beslutsrätten över produktionsmedlen alltmer övergår till samhället och de anställda.” Det kan tas som bara en beskrivning, det skall jag gärna medge. Men så fortsätter man: ”Denna process” – alltså avveckling steg för steg av vår blandekonomi – ”bör, enligt partistyrelsen, fortgå i den takt fackföreningsrörelsen och partiet finner praktiskt möjligt.”

Skall man göra ett sammandrag av detta blir det som jag säger, att partistyrelsen har uttalat sig för att steg för steg avskaffa blandekonomin.

Jag skall inte fördjupa mig för mycket i den här debatten, för den kommer att fortsätta och det kommer att bli en intressant debatt framöver. Jag skall bara haka fast vid några synpunkter som statsministern själv framförde i en intervju i tidningen Affärsvärlden häromdagen. Där spaltade statsministern upp det svenska folket i tre grupper, om jag inte minns fel: medborgare, löntagare och konsumenter. Jag försöker nu citera som jag minns statsministerns inlägg i intervjun.

De här tre grupperna – medborgare, löntagare och konsumenter – är som bekant grupper som täcker varandra. Alla medborgare, alla löntagare är konsumenter. Alla konsumenter, alla löntagare är medborgare. Det är alltså fråga om olika roller; det är fråga om samma människor, men de har olika intressen i de här olika rollerna. En löntagare har ett starkt intresse av trygga och vinstgivande företag och så hög lön som möjligt – det kan vi väl vara överens om. Det är två intressen som alltså kan bryta sig mot varandra. Konsumenten kräver i den egenskapen så goda varor som möjligt till så låga priser som möjligt, och för företagen är goda vinster ett villkor och en förutsättning för att kunna leva vidare, att kunna konkurrera.

I en fri marknadsekonomi – och alltså i vår blandekonomi – balanseras de här olika intressena mot varandra genom konkurrens och genom valfrihet. Ju öppnare marknaden är, desto större blir också valfriheten och desto bättre fungerar konkurrensen. Och vi båda är överens om att där konkurrensen inte fungerar tillräckligt effektivt får samhället gripa in och förhindra att det blir bindningar och låsningar.

Men jag menar, herr statsminister, att hela det här mönstret bryts sönder, om löntagarna som kollektiv, representerade av ett fåtal företrädare för facket, sitter i toppen för väldiga fonder och styr inte bara kapitalets användning utan också företagens verksamhet, i synnerhet om fonderna därtill täcker ett flertal olika företag som i en fri marknad skulle inbördes konkurrera med varandra. Här samlas alltså all denna makt, alla dessa olika intressen, på ett enda håll. Vart tar då konkurrensen vägen mellan de olika intressena och de olika företagen? Vart tar konkurrensen vägen mellan konsumenten och löntagaren i ett sådant här system? Vart tar konkurrensen vägen mellan löntagarnas intresse av hög lön och företagens intresse av hög avkastning och goda vinster?

Jag menar alltså, efter denna mycket korta analys som naturligtvis

inte är fullständig, att hela det fina balanssystem som vi har byggt upp i vår demokrati och som naturligtvis i många hänseenden kan göras bättre men som – hur man än ser på det – trots allt fungerar, det bryts sönder om man skapar regionala fonder. Det blir således ett helt anorlunda samhälle som på det sättet växer fram.

Nu kan statsministern naturligtvis säga: Den här analysen är onödig – den behöver vi inte göra. Vi behöver inte diskutera det här eftersom jag, statsminister Olof Palme, födelsedagsbarnet, är helt obunden, inte har tagit ställning. Ja visst – men en stor del av svensk arbetarrörelse har, av debatten att döma, tagit ståndpunkt i den här situationen, och det är därför som det är motiverat dels att ställa den fråga som jag fick ett tillfredsställande svar på, dels att analysera vilka konsekvenser som kan följa av det här, i all korthet. Debatten kommer att fortsätta.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Jag skall så långt som möjligt också försöka undvika att förstöra statsministerns födelsedag, men några påpekanden tycker jag ändå bör göras efter hans senaste inlägg.

Statsministern gör ett indignationsnummer av att jag skulle ha vantolkat fackföreningsrörelsen – det får man inte göra. Det gjorde jag inte heller. Jag tog Rudolf Meidners förslag till löntagarfonder och det stöd som detta förslag hade fått av LO:s ordförande Gunnar Nilsson till utgångspunkt för en – som jag i varje fall hade tänkt mig – principiell debatt. Det är en debatt, där jag från mina liberala utgångspunkter har kommit fram till andra slutsatser än man gjort inom LO. Jag tycker att en sådan debatt är värdefull och nödvändig också i denna kammare. Vi återoppar ju så ofta fackföreningsrörelsen, och jag tycker att vi skall ha rätt och möjligheter att göra det även när vi är oeniga med företrädare för den rörelsen, utan att vi för den skull skall behöva bli beskyllda för att gå till frontalangrepp mot facket som sådant. Det vore mig helt främmande att göra.

Så till frågan om den individuella vinstandelen. Jag menade att *om* man går in för en fondbildning, så bör man ha fonder med något slags individuell anknytning; exakt hur har jag inte klart för mig, och det har uppenbarligen ingen annan heller. Det är det som skall utredas.

Men LO och TCO har sagt nej till individuella vinstandelar, säger Olof Palme. Ja, och jag har full förståelse för båda organisationernas strävanden att undvika ett system som skapar nya klyftor mellan olika grupper på arbetsmarknaden. Syftet med idén att löntagarna skall få del av den kapitaltillväxt som äger rum inom företaget är ju också att åstadkomma motsatsen, alltså att lösa vissa ännu inte lösta fördelningspolitiska problem. Det är det ena.

Min kritik gäller det enda framlagda förslaget, därför att det dels inte tar itu med fördelningsproblemet, dels leder till att man flyttar maktkoncentrationen från ett ställe till ett annat. Det är litet ovisst i vilken utsträckning fackföreningsrörelsen själv skall äga fonderna, eller om de

Fredagen den
30 januari 1976

Om löntagarfonder

skall vara helt fristående, men förslaget innebär i varje fall en koncentration av den ekonomiska makten, som jag från mina utgångspunkter är emot.

Om man då håller fast vid tanken att löntagarna på ett eller annat sätt skall ha del i företagets kapitaltillväxt måste man alltså försöka hitta ett system som är förenligt med den solidariska lönerörelsens principer. Det är bl. a. det som den statliga utredningen skall utreda. Och det var mot den bakgrunden som jag reagerade mot de väldigt tvärsäkra om-dömena från LO-sidan beträffande alla alternativ inklusive sådana som innehåller fonder med någon sorts individuell anknytning. I stället för att kritisera på ett konstruktivt sätt förhånar alla andra tankar än de Meidnerska.

Så något om SAP-kongressen och förstatligandet. Sedan 1905 skulle förstatligandet inte ha diskuterats så litet som vid SAP-kongressen förra året. Det vet jag inte, eftersom jag inte var med på den senaste kongressen, lika litet som jag har varit med vid någon tidigare SAP-kongress, men jag antar att statsministern har rätt där. Och nu var det heller inte i och för sig SAP-kongressens förslag om förstatligande av ett par branscher som jag tog upp, utan frågan huruvida de tre linjer som man driver på olika sätt och med olika tyngd från socialdemokraternas sida är förenliga med varandra.

Den första är förstatligandelinjen, där staten skall äga produktionsmedlen och företagen. Den andra är Meidnermodellen, där man bygger upp löntagarfonder som skall äga företagen. Den tredje linjen slutligen är satsningen på att löntagarna i stället för att gå vägen via ägandet skall ha sitt väsentliga inflytande i företagen i sin egenskap av anställda.

När jag nu säger att jag inte är säker på att detta går ihop, så menar jag helt enkelt att om det skall vara någon poäng med hela resonemanget om att föra över ägandet till löntagarfonder eller till staten så måste ju ägandet användas till något. Det var därför jag undrade hur pass helhjärtad satsningen på den kommande arbetsrättslagstiftningen egentligen är. Det var det problemet jag ville diskutera.

Jag håller naturligtvis med om att detta är ett komplicerat problem som inte kan analyseras här på stående fot. Men jag tycker ändå att det är angeläget att slå fast några principer för hur den här frågan skall lösas.

För det första: Om vi går in för någon form av fondbildning bör systemet utformas så att det är förenligt med önskemålet om en decentraliserad ekonomi. Det skall sprida makten – inte koncentrera den. Det räcker då inte att säga att man vill undvika en byråkratiserad ekonomi av öststatsmodell. Systemet måste vara så uppbyggt att en sådan utveckling faktiskt förhindras.

För det andra: Vi vill arbeta vidare efter principen att löntagarna skall ha medbestämmande i arbetslivet i sin egenskap av anställda. En sådan princip kan tillämpas på hela arbetslivet. Den innebär fullt utvecklad en klar och bestående begränsning i ägandets makt, den ger de bästa

möjligheterna att öppna arbetsplatserna för de värderingar som i övrigt präglar samhället och ger de bästa förutsättningarna för den enskilda människan att påverka sin egen arbetsplats. Det är därför vi vill ha en ny arbetsrätt, löntagarrepresentanter i företagens styrelser och på sikt en helt ny bolagsordning.

För det tredje: Ett fondsystem bör syfta till att lösa fördelningspolitiska problem. Vi är alla beroende av en hög och jämn investeringstakt i näringslivet. Den kapitalbildning som därigenom sker i företagen bör enligt vår mening inte ensidigt komma de nuvarande ägarna till godo. Det är tänkbart att det målet lättare kan uppnås med andra metoder än fondbildningar, och de skall i så fall undersökas. Men om en fondbildning skall vara meningsfull för de enskilda löntagarna måste det finnas någon form av individuell anknytning.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Herr Bohman frambragte ett citat från den socialdemokratiska partistyrelsen vilket enligt hans mening gick ut på att vi skulle avskaffa blandekonomin. Först och främst är det inte vad som sägs i citatet. Om man säger att vi dels skall ha ett samhällsinflytande, dels ett löntagarinflytande, innebär det i och för sig att man uttalar sig för en blandning av olika ägandeformer.

Jag har inte lust läst alla de hundratals sidor av utlåtanden som det här gäller. Men om jag hade formulerat utlåtandet skulle jag ha sagt: att vi har övergått från ett utpräglat privatkapitalistiskt system till ett system där samhälle och löntagare har en större del av inflytandet, eller hur det nu var uttryckt. Det är nämligen det det är fråga om. Vi hade en renodlad privatkapitalism. I det ögonblick som samhälle, fackliga organisationer och löntagare fick ett större inflytande, fick vi en blandekonomi, som ni på sin tid ivrigt bekämpade. Denna blandning har sedermera ständigt förändrats, och den kommer att förändras och ge större inflytande till de vanliga löntagarna. Det illustreras t. ex. av arbetsrätten.

Så var det med den saken.

Herr Bohman talade om konfiskation. Om man inför ett fondsystem, så innebär det, menar han, en konfiskation i förhållande till de nuvarande ägarna. Det måste gälla i exakt lika hög grad vare sig det är fråga om ett vinstandelssystem eller om kollektiva fonder. Herr Bohman har här i någon mån slagit knut på sig själv. I samma ögonblick som han börjar tala om konfiskation argumenterar han emot sig egen tanke på vinstandelar. Det är bl. a. detta som en direktör i Arbetsgivareföreningen uttalat i en artikel i Dagens Nyheter, där han säger att man inte heller kan gå med på ett vinstandelssystem därför att även där tar man ju pengar från kapitalägarna.

Sedan tycker jag att herrarna bör läsa Rudolf Meidners förslag. Det är inte min sak att lägga ut hans text – han är öppen för all tänkbar kritik mot sitt förslag, sin skiss, sin modell. Vad Meidner och hans medarbetare utgår från är ju den väldiga maktkoncentrationen och kapital-

Om löntagarfonder

anhopningen till ett fåtal inom det svenska näringslivet.

Moderaterna har i en motion till årets riksdag illustrerat detta på ett helt fascinerande sätt. Man säger där att enligt Meidner skulle löntagarna först efter 35 år få majoritet men att det i själva verket bara tar tre fyra år, för det räcker med att man har 5 % i ett företag så har man i realiteten makten. Men i alla andra sammanhang säger ni: "Tänk vad demokratiskt det är i de svenska företagen, för det finns ju 600 000 aktieägarna och aktierna är spridda på en massa händer. Sedan råkar det vara så att en och annan storbank och något investmentbolag har några procent, men det ger dem ingen speciell makt." I er egen motion bekräftar ni nu att det är en väldig maktkoncentration, eftersom ni säger att bara några procent ger makt. Det har ju bl. a. Wallenberg, Providentia och Investor. Ni får betämna er!

Detta är ett problem i vartenda land. Genom att löntagarna är med om en stor självfinansiering i företagen samlas enorma förmögenhetsvinster och maktbefogenheter på ett fåtal händer. Det är kapitalismen i sin mera urartade form som där framträder. Detta vill man råda bot mot.

Då säger ni: "Men det blir lika illa med det här förslaget; det blir bara några gubbar i toppen som bestämmer allt." Och så blåser ni upp skrämselfpropagandan mot de här centrala fonderna. För det första har de centrala fonderna enligt Meidners modell, om jag nu minns rätt, ganska litet att säga till om – de fördelar i stort sett bara anslag till vissa aktiviteter. För det andra är dessa fonder alls inte något konstitutivt, något avgörande för hela det Meidnerska systemet. Den LO-enkät som genomförts visar att man vill ha fondbildningen i nära anslutning till de enskilda företagen. Det är möjligt att man kan söka sig fram på den vägen; jag vill inte uttala mig om det nu. Men i så fall får man, precis som den liberala tidningen har sagt, ett utomordentligt decentraliserat system som just i sin demokratiska utformning bjärt avviker från den kapitalism som har utvecklats i de rika industriländerna.

I Meidners modell finns en rad svårlösta problem som gör att man inte kan binda sig för dem – det går inte. Men i den vulgära argumentationen mot Meidners förslag säger man att det är lika illa att ha de här centrala fonderna som att ha den nuvarande kapitalismen, och alltså blir det inte bättre med Meidners förslag. Men det fina med den här modellen är att den kan tänjas åt olika håll och utformas på olika sätt. Därför faller hela er argumentation.

Jag vill bibehålla min öppna attityd. Men den är inte förutsättningslös, herr Bohman. Jag säger att det problem vi skall lösa är ett fördelningsproblem, ett inflytandeproblem och ett kapitalbildningsproblem. Den lösning vi skall komma fram till skall förena önskan om en rättvisare förmögenhetsfördelning, ett breddat demokratiskt inflytande i vår ekonomi och ett tryggt framåtskridande. På den punkten har jag mycket bestämda förutsättningar för mitt tänkande. Men för att vi skall komma fram till ett genomförbart system krävs omfattande diskussioner och utredningar.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Hörde jag fel? Det är möjligt att jag gjorde det, men jag tyckte att statsministern sade att han inte läst sin egen partistyrelses utlåtande tillräckligt väl. Han kunde tänka sig att man med "blandekonomiskt system" hade menat "privatkapitalistiskt system". Hörde jag fel på den punkten? Om jag hörde rätt, måste det vara mycket egenomligt att herr Palme inte läser sitt eget partistyrelsesutlåtande rätt. Det är ändå en väldig skillnad på ett privatkapitalistiskt system och ett blandekonomiskt system. Jag utgår ifrån att jag inte behöver stå här och definiera för statsminister Palm vad vi menar med blandekonomi.

Innebörden av detta partistyrelsesutlåtande var ju att blandekonomin har ändrats under de senaste åren och att processen mot avskaffandet av blandekonomin skall fortgå i den takt som fackföreningsrörelsen och partiet anser vara lämplig. Det var alltså inte fråga om vad väljarna ansåg vara lämpligt, utan processen skulle fortgå i den takt som partiet och fackföreningsrörelsen anser vara lämplig.

Att jag tog upp frågan om konfiskation berodde på att herr Palme i sitt svar redovisar alla möjliga komplikationer som kan vara förenade med den här konstruktionen. Men en sak som herr Palme icke tog upp var rättssäkerhetsfrågorna och äganderätsfrågorna, dvs. hur man skall bära sig åt när man genom lagstiftning skall förordna att hädanefter skall en del av avkastningen från ett företag – den avkastning som tillhör de nuvarande ägarna – föras över till en helt ny grupp av människor, dvs. någon slags expropriation. Det är för mig en rättssäkerhetsfråga av allra högsta potens. Ett individuellt vinstandelssystem kan och bör i största möjliga utsträckning bygga på frivilliga överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter, och det är någonting helt annat än att lagstifta om konfiskation.

Herr Palme sade i sitt förra inlägg – och det framgår också av svaret – att han inte var beredd att i detalj gå in på hela denna stora problematik. Sedan gjorde han det ändå men bortsåg ifrån det som ändå varit så väsentligt i den debatt som förts och som jag återkommer till, en debatt som pågått dag efter dag, vecka efter vecka, månad efter månad sedan Rudolf Meidner framlade sitt förslag och där kören från socialdemokratiskt håll – jag inkluderar här även fackföreningsrörelsen – har gått ut på att här är det fråga om makten i samhället, här är det fråga om ägandet i samhället, här är det fråga om att införa socialism. Det är alltså någonting helt annat och någonting väsentligt mycket mera genomgripande än de mera tekniska problem som herr Palme uppehöll sig vid.

Herr Palme påstår att jag – och jag förmodar att det även gällde herr Ullsten – sysslar med vulgärargumentation, eftersom den nuvarande maktkoncentrationen är så allvarlig. Ja, jag vill åt den maktkoncentration som finns i dag, både på enskilt och på offentligt håll. Men skillnaden mellan det som blir följderna om man förverkligar de Meidnerska tankegångarna och de nuvarande förhållandena är att den intressebalans som finns i dag – trots koncentrationstendenserna – kommer att upp-

hävas. Det kommer – som jag, i viss mån förenklat, påvisade i mitt förra inlägg – att bli en intressekoncentration, och det tycker jag är väsentligt.

Sedan förklarar statsministern till slut att det är tre problem som måste lösas: fördelningsproblemet, inflytandeproblemet och kapitalanskaffningsproblemet, dvs. investeringsproblemet. På den punkten delar jag statsministerns uppfattning. Jag menar att om man skulle förverkliga de Meidnerska tankegångarna löser man inte fördelningsproblemet, inte inflytandeproblemet och inte heller kapitalanskaffningsproblemet. Det finns betydande risk att man motverkar en förnuftig lösning av alla dessa tre viktiga problem.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Först vill jag ta upp det här partistyreseutlåtandet. Vi hade på vår kongress 1 500 motioner. Detta är partistyreseutlåtandets förslag på motion nr D 14 från Sibbhults arbetarkommun. Där står det att "vi steg för steg är på väg från ett utpräglat blandekonomiskt samhälle till ett samhälle där beslutsrätten över produktionsmedlen allt mer övergår till samhället och de anställda."

Hade jag okulärbesiktigat alla dessa 1 500 motionsutlåtanden skulle jag ersatt ordet "blandekonomiskt samhälle" med orden "privatkapitalistiskt samhälle", inte därför att det nödvändigtvis är fel utan därför att det kunde misstolkas och missbrukas av herr Bohman.

Ett icke-blandekonomiskt samhälle är det där all makt är koncentrerad antingen hos ett privatkapital eller hos staten eller där det inte finns någon blandning av olika maktcentra, ägandecentra och sådant. Mening- en är alltså något ologisk. I logikens och så att säga i det partipolitiska missbrukets intresse skulle jag ha ändrat detta. Men det är bra att ni lusläser våra motionsutlåtanden. Detta är i och för sig glädjande.

Om man nu har en mycket stark koncentration av makten och kapitalbildningen på ett fåtal händer inom den kapitalistiska delen av samhället, hur kan man då rätta till missförhållandena?

En väg är, som herr Ullsten fullkomligt riktigt säger, att de som arbetar till följd av sitt arbete skall få större inflytande. Det är också fullkomligt riktigt att vi måste arbeta med en planmässig hushållning för att tillvarata våra naturresurser och allt möjligt annat. Men detta speciella kapitalanhopningsproblem kommer man inte åt på någon av dessa vägar annat än med mycket grova åtgärder. När man då velat komma till rätta med detta fördelningsproblem och samtidigt förena det med demokratiska beslutsformer och med en vilja att verkligen slå vakt om sparandet och kapitalbildningen i samhället, har dessa tankegångar väckts. Det har skett i Sverige och i vartenda europeiskt land. Att den sakliga lösningen är förenad med stora problem är jag fullt medveten om.

Vad jag i all blygsamhet försökt göra i dag är att förklara att det vore en fördel om herrarna lämnade slagordens värld och kom ner till en diskussion – gärna utifrån bestämda ideologiska värderingar – om de

sakliga problemen. Eftersom detta är ganska svåra problem är jag övertygad om att vi behöver de närmaste fyra fem åren för en sådan diskussion.

Nr 57

Fredagen den
30 januari 1976

Om löntagarfonder

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Vi kanske inte skall förlänga den här debatten alltför långt mot veckans slut. När herr statsministern fick låna mitt exemplar – jag hoppas jag får det tillbaka så det inte konfiskeras av den socialdemokratiska partistyrelsen – konstaterar alltså statsministern att det här var en felskrivning, det var inte meningen, och att det inte skulle tolkas på det här sättet. Om man hade tänkt sig för så skulle man ha skrivit på ett annat sätt så att jag inte kan misstolka eller missbruka det i fortsättningen. Detta måste ju vara innebörden.

Jag skulle sätta värde på om statsministern ville ägna en del av sin tid åt att läsa igenom den socialdemokratiska partistyrelsens utlåtanden i andra frågor och sedan tala om för oss vad det är för fel även i dessa. Vi har faktiskt trott att en partistyrelses beslut skall läsas efter orden och tolkas på det sättet. När man även i övrigt genom det socialdemokratiska partiets handlande tycker att man får stöd för den här tolkningen gör detta ju inte positionen svagare. Herr statsministern får gärna låna det här exemplaret över helgen och sedan komma tillbaka och tala om för mig vad man i övrigt inte menar i vad man har sagt sig mena i den här fina, vackra röda boken.

Statsministern talar om en stark koncentration. Men vilka är det i vårt land som verkligen har försökt åstadkomma storföretagsamhet om inte de socialdemokratiska regeringsledamöterna! Att de små och medelstora företagen har det besvärligt beror ju på att man målmedvetet och systematiskt har gynnat storföretagsamheten i vårt land. Men om det nu är för stark koncentration så kommer man ju inte till rätta med denna genom att skapa en ännu större koncentration. Även om det finns koncentrationstendenser i alltför hög grad finns det i alla fall balans mellan de olika intressena. Nu vill man enligt det Meidnerska förslaget, som herr Palme inte har tagit ställning till – det är bäst att säga det – förena dessa intressen på en och samma hand, och just detta gör ju den här frågan så väldigt allvarlig. Detta har gjort att frågan bör föranleda debatt – och kommer att fortsätta att föranleda debatt.

Detta var ändå en trevlig debatt, herr talman, och jag får kanske på nytt anknyta till dagens högtidliga karaktär med den gamla ramsan:

Ska' man inte va' gla' på sin födelseda'! När ska' man då vara gla'!

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Statsministern och herr Bohman är ju så sams i den här debatten, nästan smocksamma, så det känns nästan litet opassande att gå in. Jag tänker inte bara på födelsedagshyllningen utan även på att man omedelbart rättar till de formuleringar som har använts i partistyrelsesutlåtanden och interpellationer så snart motståndaren påpekar att

Fredagen den
30 januari 1976

Om löntagarfonder

det inte var så bra.

Men jag vill beröra frågan om maktkoncentrationen. Herr Palme hänvisar till att Rudolf Meidner och andra har sett att det finns en påtaglig maktkoncentration inom det privata näringslivet som man vill göra någonting åt. Det tycker jag är en riktig utgångspunkt. Det vill vi också göra. Det finns en mängd saker man kan göra åt detta. Inte minst viktigt är att se till att flera är med och fattar besluten inom företagen. Arbetsrättslagstiftningen går ut på detta. Det handlar om att stärka de små och medelstora företagens ställning så att dessa kan hävda sig gentemot de stora koncernerna som i rask takt är på väg att köpa upp dem när de inte kan klara problemen vid ägarskiften och med kapitalanskaffning m. m. Jag tror att det finns anledning att överväga en hårdare fusionskontroll så att inte en mängd sammanläggningar av företag äger rum utan prövning med hänsyn till konsumenterna och utan beaktande av vad det får för följder på konkurrensen. Jag tror att det inte minst för att förhindra nya "cementmonopol" finns anledning att se över kartell- och monopollagstiftningen, så att bevisbördan ligger på dem som vill skapa sådana monopol och stora fusioner och inte såsom nu tvärtom. Det finns en mängd åtgärder man kan vidta för att förhindra maktkoncentration inom näringslivet.

Men det vi nu diskuterar är ju vad herr Palme kallar för stora kapitalanhopningar och som skulle nödvändiggöra att man bildar dessa väldiga löntagarfonder.

Det försiggår en kapitaltillväxt inom näringslivet som inte bara kapitalägarna utan även de anställda enligt min mening bör få del av. Det problemet kan uppenbarligen lösas på annat sätt än genom att skapa jättelika centrala fonder av det ena eller andra slaget. Jag tycker att det är så mycket viktigare som utgångspunkten för det här resonemanget var att man skulle motverka maktkoncentration. Jag säger medvetet maktkoncentration utan epitet därför att jag anser att det är viktigt att motverka såväl privat maktkoncentration som statlig maktkoncentration eller en maktkoncentration som skulle kunna kallas facklig eller vad som helst, dvs. en situation där de stora löntagarorganisationerna också vore de stora företagsägarna.

Jag tror alltså att man skall lösa det här problemet genom att ge de anställda del i företagens kapitaltillväxt utan att skapa jättelika centrala fonder som äger näringslivet. Och man kan och skall enligt min mening lösa frågan om inflytande för de anställda genom att man koncentrerar sig på att ge de anställda inflytande på det sätt som jag föreställer mig att man är inne på i den väntade s. k. § 32-propositionen.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Herr Bohman skall få tillbaka partistyreelseutlåtandet. Om jag säger att det i en enorm massa på tio böcker kan finnas ett ord som jag är beredd att byta ut för att inte herr Bohman skall missbruka det, kanske inte herr Bohman skall blåsa upp sig alltför stort för detta,

särskilt om han minns att denna debatt började med ett rent felcitat i herr Bohmans interpellation, som han ändå var alldeles ensam om att stå för.

Sedan är vi nog inte speciellt sams herr Bohman och jag – det tror jag inte är någon risk, herr Ullsten. Men jag har haft en medveten strävan att försöka rensa debatten från överorden för att få ned den på ett sakligt plan.

Man kan vara glad på sin födelsedag, för en debatt med herrarna slutar så lätt med att den följer vissa turer som i en trandans. Den slutar så ofta med att ni skäller på oss för att vi är alltför vänliga mot storföretagen, och så talar ni om att man skall stödja små och medelstora företag. Jag är utomordentligt angelägen om att stödja små och medelstora företag, men jag kan inte delta i det här borgerliga klanket på de svenska storföretagen som produktionsenheter. Har man någon kunskap om hur förhållandena är på världsmarknaden, så vet man att ASEA, SKF, Volvo, SAAB, Atlas Copco, Gränges m. fl. är små företag på världsmarknaden. För att kunna hävda sig på världsmarknaden måste de få en viss storleksordning i Sverige. Det är väldigt många människor som jobbar i dessa företag, som har intresse av att jobba där och av att företagen skall klara sig. Men i den här trandansen slutar debatten med att ni säger: Varför är ni så vänliga mot dem? Jo, därför att de svarar för en stor del av det svenska produktionsvärdet och för att de svarar för en stor del av det svenska exportvärdet. Men om det blir en koncentration av den ekonomiska makten och en ojämn fördelning på grund av dessa företag skall vi finna vägar att demokratisera inflytandet och mera rättfärdigt fördela ägandet utan att slå sönder produktionsstrukturen. För slår vi sönder den blir vi alla fattigare.

Är det inte konstigt att man ständigt försätts i den situationen att vi skall försvara de stora företagen, som har investerat en hel del även i mina ärade motståndare – förutom de produktiva investeringarna –, mot era angrepp? Det är väl konstigt! Men så är nu en gång trandansens gång här i livet, och det får man väl finna sig i även i fortsättningen.

Men, herr Bohman och herr Ullsten, detta har fört oss rätt långt vid sidan av dagens debattämne, och den debatten får vi väl fortsätta någon annan gång.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Det är intressant att höra att statsministern tycker att de stora svenska företagen är så illa ute på grund av kritiken från mig och andra att han måste ställa upp i ett storartat försvar för dem.

Vad jag sade, mera i förbigående, var att det kanske kunde finnas ett intresse, om man talar om att motverka maktkoncentrationen i det enskilda näringslivet, att se till att de mindre och medelstora företagen slipper att så ofta som nu hamna i en tvångssituation där de nödgas sälja till stora kedjebyggare inom näringslivet. Jag kan inte begripa på vilket sätt det stärker ASEA:s, L M Ericssons och Electrolux konkur-

rensförmåga gentemot utlandet att rader av små svenska företag inom en hel rad branscher köps upp av olika privata och statliga investmentbolag eller produktionsbolag. Det vore beklagligt om det senaste beskedet från statsministern skall tolkas på det viset att han ser med knusende ro på denna utveckling. Det om någonting hotar att skapa en snedvridning inom det svenska näringslivet i riktning mot en skadlig maktkoncentration. Det kan man påpeka och känna oro för och samtidigt inse att vi måste ha stora och effektiva exportföretag om vi skall kunna konkurrera framgångsrikt på utlandsmarknaden.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Föredrogs och hänvisades

Propositioner

1975/76:96 till utrikesutskottet

1975/76:98 till lagutskottet

1975/76:99 till näringsutskottet

1975/76:106 till trafikutskottet

§ 10 Föredrogs och hänvisades

Motioner

1975/76:891–923 till konstitutionsutskottet

1975/76:924 till kulturutskottet

1975/76:925–927 till finansutskottet

1975/76:928 till konstitutionsutskottet

1975/76:929–944 till finansutskottet

1975/76:945–965 till skatteutskottet

1975/76:966 till socialförsäkringsutskottet

1975/76:967–1051 till skatteutskottet

1975/76:1052–1097 till justitieutskottet

1975/76:1098–1100 till lagutskottet

1975/76:1101 till justitieutskottet

1975/76:1102–1106 till lagutskottet

1975/76:1107 till inrikesutskottet

1975/76:1108–1128 till lagutskottet

1975/76:1129–1156 till utrikesutskottet

1975/76:1157–1172 till försvarsutskottet

1975/76:1173–1218 till socialförsäkringsutskottet

1975/76:1219–1312 till socialutskottet

1975/76:1313–1393 till kulturutskottet

1975/76:1394–1398 till utbildningsutskottet

1975/76:1399 till socialutskottet

1975/76:1400–1485 till utbildningsutskottet

1975/76:1486 till kulturutskottet

1975/76:1487–1513 till utbildningsutskottet

1975/76:1514 till inrikesutskottet

1975/76:1515 och 1516 till utbildningsutskottet
1975/76:1517–1627 till trafikutskottet
1975/76:1628–1744 till jordbruksutskottet
1975/76:1745–1829 till näringsutskottet
1975/76:1830–1842 till inrikesutskottet
1975/76:1843 punkten 1 till inrikesutskottet, punkten 2 till finansutskottet
1975/76:1844–1893 till inrikesutskottet
1975/76:1984 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:1895–1909 till inrikesutskottet
1975/76:1910–1963 till civilutskottet
1975/76:1964 till lagutskottet
1975/76:1965–1974 till civilutskottet
1975/76:1975 till konstitutionsutskottet
1975/76:1976 till kulturutskottet
1975/76:1977 till konstitutionsutskottet
1975/76:1978 till socialutskottet
1975/76:1979 till finansutskottet
1975/76:1980–1985 till konstitutionsutskottet
1975/76:1986 och 1987 till finansutskottet
1975/76:1988–1997 till skatteutskottet
1975/76:1998 till justitieutskottet
1975/76:1999 till lagutskottet
1975/76:2000 till utrikesutskottet
1975/76:2001 till försvarsutskottet
1975/76:2002–2006 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2007–2013 till socialutskottet
1975/76:2014–2017 till kulturutskottet
1975/76:2018–2021 till utbildningsutskottet
1975/76:2022 till trafikutskottet
1975/76:2023 och 2024 till jordbruksutskottet
1975/76:2025 till kulturutskottet
1975/76:2026–2030 till näringsutskottet
1975/76:2031–2034 till inrikesutskottet
1975/76:2035 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2036–2041 till civilutskottet
1975/76:2042 till finansutskottet
1975/76:2043 till skatteutskottet
1975/76:2044 till näringsutskottet
1975/76:2045 till finansutskottet
1975/76:2046 till civilutskottet
1975/76:2047 till finansutskottet
1975/76:2048 och 2049 till skatteutskottet
1975/76:2050 till näringsutskottet
1975/76:2051 till skatteutskottet
1975/76:2052 till socialutskottet

1975/76:2053 till justitieutskottet
1975/76:2054 till socialutskottet
1975/76:2055 till utrikesutskottet
1975/76:2056 till skatteutskottet
1975/76:2057 till näringsutskottet
1975/76:2058 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2059 till socialutskottet
1975/76:2060 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2061 till socialutskottet
1975/76:2062 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2063 till utbildningsutskottet
1975/76:2064 till socialutskottet
1975/76:2065 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2066 till jordbruksutskottet
1975/76:2067 till inrikesutskottet
1975/76:2068 till socialutskottet
1975/76:2069 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2070 och 2071 till socialutskottet
1975/76:2072 till utbildningsutskottet
1975/76:2073 och 2974 till socialutskottet
1975/76:2075 till utbildningsutskottet
1975/76:2076 till socialutskottet
1975/76:2077 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2078 till socialutskottet
1975/76:2079 till utbildningsutskottet
1975/76:2080 till socialutskottet
1975/76:2081 till skatteutskottet
1975/76:2082 till justitieutskottet
1975/76:2083 till kulturutskottet
1975/76:2084 till utbildningsutskottet
1975/76:2085 till inrikesutskottet
1975/76:2086 till utbildningsutskottet
1975/76:2087 till socialutskottet
1975/76:2088 till utbildningsutskottet
1975/76:2089 till trafikutskottet
1975/76:2090 till utbildningsutskottet
1975/76:2091 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2092 till utbildningsutskottet
1975/76:2093 till skatteutskottet
1975/76:2094 till kulturutskottet
1975/76:2095 till utbildningsutskottet
1975/76:2096 till socialutskottet
1975/76:2097 till trafikutskottet
1975/76:2098 till inrikesutskottet
1975/76:2099 till trafikutskottet
1975/76:2100 till justitieutskottet

1975/76:2101 till lagutskottet
1975/76:2102 till jordbruksutskottet
1975/76:2103 till socialutskottet
1975/76:2104 till jordbruksutskottet
1975/76:2105 till civilutskottet
1975/76:2106 till jordbruksutskottet
1975/76:2107 till skatteutskottet
1975/76:2108 till jordbruksutskottet
1975/76:2109 till inrikesutskottet
1975/76:2110 till näringsutskottet
1975/76:2111 till skatteutskottet
1975/76:2112 till lagutskottet
1975/76:2113 till näringsutskottet
1975/76:2114 till skatteutskottet
1975/76:2115 till civilutskottet
1975/76:2116 till näringsutskottet
1975/76:2117 till skatteutskottet
1975/76:2118 till näringsutskottet
1975/76:2119 till skatteutskottet
1975/76:2120 till näringsutskottet
1975/76:2121 till civilutskottet
1975/76:2122 till näringsutskottet
1975/76:2123 till konstitutionsutskottet
1975/76:2124 till skatteutskottet
1975/76:2125 till civilutskottet
1975/76:2126 till näringsutskottet
1975/76:2127 till finansutskottet
1975/76:2128 till näringsutskottet
1975/76:2129 till skatteutskottet
1975/76:2130 till inrikesutskottet
1975/76:2131 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2132 till utbildningsutskottet
1975/76:2133 till inrikesutskottet
1975/76:2134 till trafikutskottet
1975/76:2135 till inrikesutskottet
1975/76:2136 till socialförsäkringsutskottet
1975/76:2137 till socialutskottet
1975/76:2138 till utbildningsutskottet
1975/76:2139 till inrikesutskottet
1975/76:2140 till utbildningsutskottet
1975/76:2141 till inrikesutskottet
1975/76:2142 till socialutskottet
1975/76:2143 till trafikutskottet
1975/76:2144 till jordbruksutskottet
1975/76:2145 till näringsutskottet
1975/76:2146 till inrikesutskottet

1975/76:2147	till kulturutskottet
1975/76:2148	till utbildningsutskottet
1975/76:2149	till inrikesutskottet
1975/76:2150	till konstitutionsutskottet
1975/76:2151	till kulturutskottet
1975/76:2152	till utbildningsutskottet
1975/76:2153	till socialutskottet
1975/76:2154	till näringsutskottet
1975/76:2155	till inrikesutskottet
1975/76:2156	till trafikutskottet
1975/76:2157	till inrikesutskottet
1975/76:2158	till näringsutskottet
1975/76:2159	till finansutskottet
1975/76:2160	till lagutskottet
1975/76:2161	till socialförsäkringsutskottet

§ 11 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna 1975/76:95–98.

§ 12 Propositionen 1975/76:100 med förslag till statsbudget för budgetåret 1976/77 hänvisades till utskott enligt följande:

Statsbudget för budgetåret 1976/77.....	Finansutskottet
Bilaga 1 Finansplanen.....	Finansutskottet
med undantag för <i>dels</i> avsnittet Särskilda frågor 2: Allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelse, <i>dels</i> moment 6 i hemställan och <i>dels</i> bilaga 6	Näringsutskottet
Bilaga 2 För flera huvudtitlar gemensamma frågor	Inrikesutskottet
med undantag för punkten 7 Lokalfrågor för regeringskansliet	Finansutskottet
Bilaga 3 Kungl. hov- och slottsstaterna ..	Finansutskottet
Bilaga 4 Justitiedepartementet	Justitieuksottet
med undantag för punkterna A 9 Datainspektionen.....	Konstitutionsutskottet
D 6 Centralnämnden för fastig- hetsdata	Civilutskottet
G 5 Stöd till politiska partier...	Konstitutionsutskottet
G 6 Vissa kostnader i anledning av allmänna val.....	Konstitutionsutskottet
G 7 Bokföringsnämnden	Lagutskottet
Bilaga 5 Utrikesdepartementet	Utrikesutskottet
Bilaga 6 Försvarsdepartementet.....	Försvarsutskottet

Bilaga 7	Socialdepartementet	Socialutskottet
	med undantag för	
	Litt. B Allmän försäkring m. m.	Socialförsäkringsutskottet
	Litt. C Bidrag till sjukförsäkringspunkten en för föräldraförsäkringen	Socialförsäkringsutskottet
Bilaga 8	Kommunikationsdepartementet . .	Trafikutskottet
Bilaga 9	Finansdepartementet	Finansutskottet
	med undantag för punkterna	
	B 2-4 Statistiska centralbyrån .	Civilutskottet
	B 16-20 Statens avtalsverk – Statens personalnämnd	Inrikesutskottet
	C 1-2 Tullverket	Skatteutskottet
	C 6 Riksskatteverket	Skatteutskottet
	s. 101-110 Det nya ADB-systemet för folkbokföring och beskattning m. m.	Skatteutskottet
	C 7-12 Avsättning till banktillsynens fond – Avsättning till försäkringsinspektionens fond	Näringsutskottet
	C 13-16 Stämpelkostnader – Kilometerbeskattning	Skatteutskottet
	E 4-5 Bidrag till Föreningen Fruktdrycker – Bidrag till vissa handikappade ägare av motorfordon	Skatteutskottet
	E 7-8 Produktionsbidrag för dagstidningar – Samdistributionsrabatt för dagstidningar	Konstitutionsutskottet
	E 11-12 Upplysning om alkohol- och narkotikaproblem – Bidrag till vissa investeringar	Skatteutskottet
	E 13-20 Avlöningar till personal på indragningsstat m. m. – Förberedelser för omlokalisering av statlig verksamhet	Inrikesutskottet
	II:13 Vissa byggnadsarbeten vid tullverket	Skatteutskottet
	V:4 Lån för inrättande av alkoholfria restauranger . .	Skatteutskottet
	V:5 Pressens lånefond	Konstitutionsutskottet

Bilaga 15	Industridepartementet	Näringsutskottet
Bilaga 16	Kommundepartementet	Civilutskottet
Bilaga 17	Oföretsdedda utgifter	Finansutskottet
Bilaga 18	Riksdagens och dess verk m. m. med undantag för punkterna D 1-4 Riksgäldskontoret	Konstitutionsutskottet Finansutskottet
	D 8 Riksdagens revisorer och deras kansli	Finansutskottet
Bilaga 19	Riksgäldsfonden	Finansutskottet
Bilaga 20	Avskrivningar av nya kapitalinve- steringar	Finansutskottet
Bilaga 21	Avskrivning av oreglerade kapital- medelsförluster	Finansutskottet
Bilaga 22	Statens allmänna fastighetsfond .	Finansutskottet
Bilaga 23	Försvarets fastighetsfond	Försvarsutskottet
Bilaga 24	Beredskapsbudget för totalförsva- ret	Försvarsutskottet

Propositionen 1975/76:101 med förslag om tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 hänvisades till utskott enligt följande:

Bilaga 1	Justitiedepartementet	Justitieukskottet
Bilaga 2	Utrikesdepartementet	Utrikesutskottet
Bilaga 3	Försvarsdepartementet	Försvarsutskottet
Bilaga 4	Kommunikationsdepartementet . .	Trafikutskottet
Bilaga 5	Finansdepartementet	Finansutskottet
Bilaga 6	Utbildningsdepartementet	Kulturutskottet
Bilaga 7	Jordbruksdepartementet	Jordbruksutskottet
Bilaga 8	Arbetsmarknadsdepartementet . . .	Inrikesutskottet
Bilaga 9	Industridepartementet	Näringsutskottet

§ 13 Anmäldes och bordlades

Proposition

1975/76:89 om lärarutbildningens dimensionering och lokalisering m. m.

§ 14 Anmäldes och bordlades

Redogörelse

1975/76:8 Fullmäktiges i riksgäldskontoret förvaltningsberättelse för år 1975

§ 15 Anmäldes och bordlades

Motioner

1975/76:2162 av herr *Bohman m. fl.*

1975/76:2163 av herr *Hermansson m. fl.*

1975/76:2164 av herr *Karlsson* i Malung *m. fl.*

1975/76:2165 av fru *Troedsson m. fl.*

§ 16 Anmälan av interpellationer

Anmäldes och bordlades följande interpellationer som ingivits till kammarkansliet

den 28 januari

1975/76:99 av fru *Frändås* (s) till fru statsrådet Sigurdsen om omprövning av den svenska biståndsverksamheten till Lesotho:

Det svenska biståndet till Lesotho – liksom det till Swaziland och Botswana – inleddes i slutet av 1960-talet. Det utgick från en FN-resolution om stöd till de stater i södra Afrika som nyligen blivit självständiga för att främja deras politiska och ekonomiska oberoende i förhållande till den mäktige grannen Sydafrika. Det svenska biståndet till Lesotho får därför i första hand ses som en del av vår antiapartheidpolitik. Det tillkom för att stödja Lesothos egna ansträngningar att minska beroendet av Sydafrika, ett beroende som aldrig helt kan brytas då landet är helt inringat av Sydafrikanska republiken.

Lesotho har en parlamentarisk konstitution. Landet styrdes från självständigheten 1966 till 1970 av Basutholand Nationalist Party (BNP), vars ledare Leabua Jonathan blev landets förste premiärminister. Under denna period bands den unga staten allt fastare till Sydafrika genom olika sydafrikanska initiativ inom såväl den statliga som den privata sektorn: bistånd – bl. a. till Lesothos armé och polisväsen – lån och investeringar. Vid parlamentsvalen 1970 vann oppositionspartiet Basutholand Congress Party (BCP) en klar seger efter hårda anklagelser mot regeringen för att gå i Sydafrikas ledband. I det läget genomförde Jonathan en statskupp, förklarade undantagstillstånd och fängslade större delen av oppositionen. Kuppen hade knappast varit möjlig utan Sydafrikas stöd.

Sedan statskuppen 1970 har det politiska läget i Lesotho alltmer försämrats. I januari-februari 1974 kulminerade oroligheterna då polis och para-militära förband från BNP genomförde systematiska utrensningaktioner mot BCP. Enligt uppgifter från bl. a. Amnesty International krävde dessa aktioner mellan 150 och 200 dödsoffer. Kort efter dessa händelser utfärdade Jonathan en säkerhetslag efter sydafrikanskt mönster som bl. a. gav polisen fria händer gentemot politiska motståndare. Under 1975 genomfördes politiska rättegångar mot närmare ett hundratal BCP-anhängare, som dömdes till fleråriga fängelsestraff. Samtidigt har representanter från Amnesty, Internationella juristkommissionen och olika FN-organ rapporterat om ökade politiska förföljelser inte bara av BCP-

anhängare utan också av fackföreningsmedlemmar, lärare, studenter och medlemmar av kyrkorna. Strömmen av lesothiska flyktingar till Botswana har ökat. Amnesty och Juristkommissionen hävdar att det politiska förtrycket i Lesotho är bland de hårdaste i Afrika.

Jonathans regim anses nu av initierade observatörer sakna allt stöd inom landet. Premiärminister Jonathan tycks numera bara ha en enda pålitlig allierad: Sydafrikanska republiken. Målsättningen för det svenska biståndet till landet förefaller därmed missriktad, eftersom Lesothos regering inte själv aktivt strävar efter minskat beroende av Sydafrika. Det anges vidare i 1975 års budgetproposition att det svenska biståndet till Lesotho skall lämnas i nära samarbete med FN och i första hand får ses som ett stöd för FN:s verksamhet. Men under de senaste åren har en allt större del av biståndet kommit att lämnas i form av direkta bilaterala insatser genom SIDA.

Med hänvisning till vad som här anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till fru statsrådet Sigurdsen få ställa följande fråga:

Avser statsrådet att företa en omprövning av den svenska biståndsverksamheten till Lesotho inför de förestående förhandlingarna om nytt biståndsavtal?

den 30 januari

1975/76:100 av herr *Gustavsson* i Alvesta (c) till herr utbildningsministern om forskning rörande underhållningsväldets negativa effekter:

Massmedierna spelar stor roll för nutidens människor. Därför är det av stor betydelse vilket inflytande de många inslag av våld, som förekommer i filmer och TV-program men också i tidningar och vissa tidskrifter, har på dem som hör, ser och läser. Det gäller både våldsinslag i reportage av aktualitetskaraktär samt annat dokumentärt material och – inte minst – våldsinslag i underhållningsprogram.

Knappast någon kan undgå att påverkas av det våld som massmedierna förmedlar. Det är dock uppenbart att särskilt barnen utsätts för risker genom att mer eller mindre dagligen ta del av t. ex. film- och TV-våld. Farhågorna för att skador av stor räckvidd kan uppkomma stöds mer och mer av forskningen. I en amerikansk undersökning 1973 framkom att den som ser våld i TV får ökad benägenhet att själv reagera aggressivt. Det föreligger också forskningsresultat som ger vid handen att ju mer våld man ser, desto mindre upprörd blir man av att se det. Härav ligger det nära till hands att dra slutsatsen att underhållningsväldet medverkar till att människor accepterar verklighetens våld.

Enligt min mening måste man ta allvarligt på de resultat som forskningen visar. Sambandet mellan massmedievåld och kriminalitet är inte klarlagt i sin helhet, men det finns anledning ifrågasätta om inte brottsligheten i det moderna samhället till en del hänger samman med det våld som flödar ur TV-apparaterna.

Det är av stor vikt att främst de ansvariga inom TV och film men också t. ex. utgivare av seriemagasin tar del av forskningsresultaten och anpassar sina alster så att konsumenterna – och då särskilt barn och ungdom – undgår att skadas.

Det är självfallet också nödvändigt att myndigheterna har uppmärksamheten riktad på dessa problem. Forskningen på området måste främjas och åtgärder vidtas i syfte att avlägsna våldsinslag som påverkar människorna negativt.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens medgivande att till herr utbildningsministern få ställa följande frågor:

Har statsrådet uppmärksammat de forskningsresultat som visar massmedievåldets negativa inflytande på särskilt barn och ungdom?

Avser statsrådet att vidta åtgärder i anledning av de forskningsresultat som redan föreligger?

Är statsrådet beredd medverka till att forskningen på området främjas?

§ 17 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 28 januari

1975/76:199 av fru *Wiklund* (c) till herr industriministern om åtgärder för att säkerställa arbete åt anställda vid Sonabs fabrik i Lövånger:

Vilka åtgärder ämnar herr industriministern vidta för att tillförsäkra de anställda vid Sonabs fabrik i Lövånger fortsatt arbete?

1975/76:200 av herr *Jonasson* (c) till herr kommunikationsministern om föreslagen nedläggning av vissa järnvägslinjer:

Tänker statsrådet säga nej till SJ:s begäran om medgivande att inskränka eller helt nedlägga driften på bandelarna Arvika–Bengtsfors–Mellerud, Lesjöfors–Kristinehamn samt Ludvika–Kil?

1975/76:201 av herr *Fågelsbo* (c) till herr socialministern om fortsatt framställning av THX-preparat:

I dagarna har livsmedelsverket fattat ett beslut om hanteringen av kalvbräss på slakterierna som får till följd att dr Elis Sandberg inte längre kan få de organ som är nödvändiga för fortsatt produktion av THX.

Är statsrådet beredd medverka till att dr Sandberg även i fortsättningen får tillgång till den för hans verksamhet nödvändiga kalvbrässen på samma villkor som tidigare?

den 29 januari

Nr 57

Fredagen den
30 januari 1976

*Meddelande om
frågor*

1975/76:202 av herr *Brännström* (s) till herr industriministern om åtgärder för att säkerställa arbete åt anställda vid Sonabs fabrik i Lövånger:

Vilka åtgärder avser herr statsrådet vidta för att motverka eller förhindra konsekvenserna av besluten om nedskärning vid Sonab i Lövånger?

1975/76:203 av herr *Svensson* i Kungälv (s) till herr utrikesministern om svenskt initiativ för frigivning av vissa fängslade kvinnor i Addis Abeba:

Enligt säkra källor sitter f. n. ett 70-tal kvinnor i Kakakifängelset i Addis Abeba med risk för sina liv – i verkligheten dödsdömda – och utan annan orsak än att de är hustrur till fängslade eller avrättade män.

Med anledning av detta ber jag att få fråga herr utrikesministern: Har några åtgärder vidtagits eller ämnar den svenska regeringen i humanitetens namn vidta några åtgärder för att få nämnda kvinnor frigivna eller deras förhållanden förbättrade?

1975/76:204 av herr *Granstedt* (c) till herr arbetsmarknadsministern om statsbidrag till ungdomsorganisationer för inrättande av praktikplatser:

Ungdomsarbetslösheten ökar alltmer. Detta är bl. a. ett resultat av ett felaktigt utbildningssystem. Många ungdomar avbryter de teoretiska studierna för att söka yrkesarbete och yrkespraktik.

Möjligheterna till praktik är emellertid begränsade och måste breddas. Här fyller den offentliga sektorn en viktig uppgift. De statliga bidragen till kommunerna för praktikplatser är ett sätt. Aviserade praktikplatser inom de statliga verken ett annat.

Folkrörelsernas möjlighet att ställa praktikplatser till förfogande bör också utnyttjas. Folkrörelserna, då bl. a. ungdomsorganisationerna, som skulle vara aktuella, har emellertid begränsade ekonomiska resurser. Är arbetsmarknadsministern därför beredd att medverka till att ungdomsorganisationerna i vissa fall ges möjlighet till 100 % statsbidrag för inrättande av praktikplatser?

1975/76:205 av herr *Lekberg* (s) till herr kommunministern om suppleantfördelningen vid kommunfullmäktigeval:

Bestämmelserna i vallagen tar inte hänsyn till att partierna i valet till kommunfullmäktige av praktiska skäl föredrar att gå ut med endast en valsedel även om kommunen är indelad i två eller flera valkretsar. I sådana fall kan nämligen vallagens bestämmelser få till följd att kandidat, som av sitt parti placerats långt ner på valsedeln, vid länsstyrelsens sammanräkning utses som förste suppleant i andra eller efterföljande

Nr 57

Fredagen den
30 januari 1976

*Meddelande om
frågor*

valkretsar. Denna mer eller mindre slumpmässiga fördelning av suppleanterna måste anses stå i strid med både partiets och väljarnas vilja. Eftersom partierna just nu fastställer sina kommunfullmäktigelistor vill jag ställa följande fråga till herr kommunministern:

Avser regeringen att lägga fram förslag som inför 1976 års kommunalval undanröjer nämnda olägenhet?

den 30 januari

1975/76:206 av herr *Turesson* (m) till fru statsrådet *Hjelm-Wallén* om politiska försöksval i skolan:

Avser statsrådet att principen om valhemlighet bör gälla även vid sådana politiska försöksval som ibland anordnas i skolan?

1975/76:207 av fru *Johansson* i Hovmantorp (s) till fru statsrådet *Leijon* om rutinerna i avvisningsärenden:

Med anledning av fattade avvisningsbeslut har en del frågor uppstått som jag härmed vill framföra till statsrådet.

1. Vilka rutiner skall tillämpas vid ett första besök hos polis resp. invandrarbyrå?

2. I vilken utsträckning och på vilket sätt delges den sökande vad som skrivs i handlingarna i resp. fall?

1975/76:208 av fru *Johansson* i Hovmantorp (s) till herr kommunikationsministern om järnvägstrafikförbindelserna med Hovmantorp:

Enligt SJ:s nya turlista skall endast 2 av 14 tåg göra uppehåll i Hovmantorp efter den 30 maj 1976.

Vilka åtgärder avser kommunikationsministern att vidta för att förhindra denna försämring av trafikförbindelserna i Hovmantorp?

§ 18 Kammaren åtskildes kl. 16.46.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert